

HØGSKOLEN STORD/HAUGESUND

MASTEROPPGAVE

Klinisk helse- og omsorgsvitenskap

Emnekode: HELS-OPPG

Navn: Grethe Aarreberg Lofthus

Veileder: Frode Skorpen

Innlevering: Juni 2015

Oppgavetittel:

«En kvalitativ studie om betydningen av PIS-skilsmissegrupper for barn som lever i skilsmissegfamilier».

Oppgavetittel (engelsk):

«A qualitative study of the meaning of PIS-divorcegroups for children who live in divorce families».

Sammendrag

Bakgrunn: Bakgrunnen for denne studien er spørsmålet om hvilken betydning PIS-skilsmissegrupper, som tilbys på barneskoler og ungdomsskoler i flere kommuner, har for barn som lever i skilsmissec familier. Studien er basert på omsorgsvitenskaplig perspektiv og ontologisk antagelse om menneskelig interdependens.

Hensikt: Målet med studien er økt kunnskap og forståelse for hvilken betydning PIS-skilsmissegruppetilbudet som tilbys i barneskoler og ungdomsskoler i flere norske kommuner har for barn som lever i skilsmissec familier.

Metode: Dette er en kvalitativ studie med fenomenologisk –hermeneutisk tilnærming. Studien er basert på individuelle intervju med fem ungdommer som har deltatt i PIS-skilsmissegruppe. Det ble brukt semistrukturerte intervju.

Resultat: To tema kom frem av analysen, *å være mellom* og *å være til for hverandre*. Det første temaet, *å være mellom*, handler om hva det innebærer å være barn i skilsmissec familier. *Å være mellom* innebærer å bli dratt mellom, å savne, å ha tanker om egen skyld og å ha behov for kjærlighet. Det andre tema, *å være til for hverandre*, handler om ungdommenes opplevelse av PIS-skilsmissegruppetilbudet og betydningen av dette tilbudet. *Å være til for hverandre* innebærer å oppleve trygghet, å bli møtt, og å oppleve ny forståelse.

Konklusjon: Denne studien avdekket to tema som kan øke forståelsen for hva det innebærer å være barn i skilsmissec familier og PIS-skilsmissegruppetilbudets betydning. Studien viser at PIS-skilsmissegruppetilbudet kan bidra til ny livsforståelse og oppleves som et viktig tilbud. De omsorgsvitenskaplige begrepene lidelse, kjærlighet og interdependens har bidratt til ny og dypere forståelse av ungdommenes levde erfaring.

Nøkkelord: fenomenologisk-hermeneutisk, PIS-skilsmissegruppe, kjærlighet, lidelse, interdependens.

Forord

Ideèn til studien fikk jeg våren 2013 i forbindelse med hjemmeeksamen i «Samhandling i vanskelige livssituasjoner». Ny kunnskap i omsorgsvitenskap startet refleksjon over gruppetilbudet som tilbys barn som har opplevd skilsmisse. Arbeidet med prosjektplanen startet januar 2014. Jeg ser tilbake på en spennende, lærerik og krevende arbeidsprosess. Prosjektplan og oppsatt tidsplan har blitt fulgt, men selve analysearbeidet var mer omfattende og mer tidkrevende enn jeg på forhånd hadde forestilt meg. Pga. veileders sykemelding fikk jeg ny veileder i november 2014.

Takk til Aina Skorpen for veiledning i forhold til arbeidet med prosjektplanen, forberedelser til intervju og transkribering. En ekstra stor takk til Frode Skorpen som tok over som veileder i analysefasen og som på kort varsel var oppdatert i prosjektet. Jeg har fått super veiledning i analyseprosessen, i artikkelskrivingen og i arbeidet med kappen. Hver veiledning var inspirerende og motiverende og bidro til at det ble lystbetont å fortsette prosessen og fullføre studien på normert tid.

Jeg vil takke ungdommene som stilte opp og delte sine levde erfaringer med meg, og deres foreldre som ga tillatelse til å delta i studien. Uten deres bidrag hadde det ikke vært mulig å gjennomføre denne studien. Fortellingene deres gjorde noe med meg og har gitt meg ny forståelse.

Takk til familien min som har hatt tålmodighet i forhold til mine mange timer med studier på kveldstid, i helger og ferier. Takk også til mine medstudenter, Elin, Kjersti, Marianne og Åshild som har bidratt med påfyll, inspirasjon og livsglede på veien i disse 3 årene.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	3
Forord	4
1.0 Innledning.....	7
1.1 Bakgrunn for problemstillingen	7
1.2 Temaets aktualitet og klinisk forankring.....	9
1.2.1 Helse på barns premisser	10
1.2.2 Skolehelsetjenesten.....	10
1.3 Oppgavens oppbygning	11
2.0 Teoretisk bakgrunn.....	12
2.1 Interdependensperspektivet, de suverene livsytringene og den etiske fordring.	12
2.2 Omsorgsvitenskaplige begrep	13
2.2.1 Omsorg	13
2.2.2 Lidelse	14
2.2.3 Kjærlighet	15
2.3 Livsforståelseetikken.....	15
2.4 Det omsorgsfulle møtet.....	16
2.5 DEF-den eksistensielle forbindelse.	16
2.6 Presentasjon av relevant forskning.....	17
3.0 Metode	22
3.1 Forskningsdesign	22
3.2 Fenomenologi og hermeneutikk.....	23
3.3 Fenomenologisk-hermeneutisk tilnærming.....	25
3.4 Gjennomføringen av studien.....	26
3.4.1 Forskningsetiske og juridiske aspekt	26
3.4.2 Formelle etiske krav	26
3.4.3 Utvalg	27
3.4.4 Innhenting av skriftlig informert samtykke til intervju.....	28
3.4.5 Forberedelse til intervju.....	29
3.4.6 Gjennomføring av intervju	29
3.4.7 Behandling av data	30
3.5 Metodediskusjon	30
3.5.1 Metodens relevans	30
3.5.2 Forskerens forforståelse.....	31
3.5.3 Design.....	31

3.5.4	Utvalg og prosedyre.....	32
3.5.5	Analysen.....	33
3.5.6	Validitet og reliabilitet.....	33
4.0	Resultater.....	34
5.0	Drøfting.....	36
5.1	Resultatene sett i lys av omsorgsvitenskaplig perspektiv.....	36
5.1.1	Å være barn i skilsmissefamilier kan forstås som å være mellom.....	36
5.1.2	Å være til for hverandre beskriver essensen i gruppetilbudets betydning.....	39
5.2	Resultatenes betydning for praksis.....	42
5.3	Forslag til videre forskning.....	46
5.4	Metodiske betraktninger.....	47
6.0	Konklusjon.....	48
	Referanser.....	49
	Vedlegg.....	54
	Vedlegg 1. Artikkel.....	55
	Vedlegg 2. Svar på framleggingsvurdering, REK.....	80
	Vedlegg 3a. Informasjonsbrev, med forespørsel om samtykke, foreldre.....	81
	Vedlegg 3b. Informasjonsbrev, med forespørsel om samtykke, informant.....	84
	Vedlegg 4. Intervjuguide.....	86
	Vedlegg 5. Tilbakemelding fra NSD.....	89
	Vedlegg 6. Tabell 2a: Strukturanalyse for temaet Å være mellom.....	91
	Vedlegg 7. Tabell 2b: Strukturanalyse for temaet Å være til for hverandre.....	94

1.0 Innledning

Denne studien ser på betydningen av PIS-skilsmissegrupper for barn som lever i skilsmissec familier og er masteroppgave i Klinisk helse og omsorgsvitenskap. Masteroppgaven er skrevet som artikkel med kappe.

1.1 Bakgrunn for problemstillingen

Som helsesøster i skolehelsetjenesten har jeg møtt mange barn som uttrykker utfordringer i forhold til å være barn i skilsmissec familier. Fra 2009 har jeg som helsesøster ledet PIS-skilsmissegrupper på barneskoler og en gruppe på ungdomsskole. PIS står for plan for implementering av skilsmissegrupper i skolen, og ble startet som prosjekt av helsesøstre i Bærum kommune i 2004. 1. januar 2013 overtok organisasjonen Voksne for Barn driften av PIS.

PIS-skilsmissegrupper er nå et tilbud på barne- og ungdomsskoler i flere av landets kommuner. PIS-skilsmissegruppetilbudet gir barn mulighet til å snakke om skilsmissecen med 4-6 andre barn i samme situasjon og i samme aldersgruppe, under ledelse av helsesøster og sosiallærer/spesialpedagog på skolen. Tilbudet innebærer 6 gruppemøter, à en skoletime i skoletiden og et oppfølgingsmøte et halvt år senere. Målet er å møte barna på deres arena og på deres premisser. Deltakelse forutsetter at både barnet og foreldrene ønsker tilbudet. Gruppetilbudet er basert på internasjonal forskning, erfaring og brukermedvirkning. Evaluering viser at gruppetilbudet bidrar til at barna som deltar i skilsmissec grupper evner å sette ord på det de opplever som vanskelig og formidler sine egne ønsker og behov til foreldrene. På den måten møter de den nye hverdagen på en mer positiv måte (Voksne for Barn, 24.04.2015).

I min arbeidskommunene skal skilsmissec grupper være en prioritert oppgave i skolehelsetjenesten. Det varierer likevel fra skole til skole om tilbudet gis, hvor hyppig tilbudet gis og dermed hvor mange elever som får tilbudet. Mangel på ressurser eller

prioritering av ressurser gjør at gruppetilbudet ikke tilbys på alle skoler.

I forbindelse med informasjon om PIS-skilsmissegruppetilbudet, har jeg erfart at foreldre sier at barna deres ikke har behov for dette tilbudet. De begrunner det med at de opplever at det går så fint med barna etter skilsmissen og at det er så lenge siden skilsmissen at barna ikke husker noe annet. Når barna likevel får lov å delta av foreldrene, fordi de selv har lyst, viser det seg i gruppen at barna har mye på hjertet. Barna deler tanker som de synes det er vanskelig å dele hjemme, i redsel for å såre foreldrene. Foreldre som ikke trodde gruppetilbud var nødvendig for deres barn forteller også i ettertid at barnet hadde stort utbytte av å delta. I følge foreldre, har barna etter gruppetilbudet hatt behov for å prate med foreldrene sine om tema de ellers aldri har snakket om.

Tilbakemeldinger fra barna som har deltatt er utelukkende positive. De uttrykker at de ikke har lyst å slutte når gruppetilbudet avsluttes etter 6 uker. Et tilfeldig møte med ungdommer flere år etter et gruppetilbud på ungdomsskolen vekket min interesse for om tilbudet hadde større betydning enn jeg først tenkte. Ungdommene spurte hvorfor de egentlig måtte slutte i gruppen. De satte også ord på at de trodde tilbudet hadde vart et halvt års tid, mens tilfellet var 6 uker.

På bakgrunn av omsorgsvitenskaplig litteraturstudie har jeg som helsesøster fått ny kunnskap som gir meg større forståelseshorison. Samtalene med barn som har opplevd skilsmisse, som jeg ukentlig møter i skolehelsetjenesten, tilfører meg ny forståelse og nye spørsmål. Hva betyr PIS-skilsmissegruppetilbudet for barn som lever i skilsmissemiljøer? Jeg ønsker å sette fokus på barneperspektivet og undersøke hva barna, som brukere av skolehelsetjenesten tenker om PIS-skilsmissegruppetilbudet. Hva er deres opplevelser og erfaringer og hvilken betydning har tilbudet hatt for den enkelte? Jeg ønsker at barn og ungdoms stemmer skal bli hørt, som brukere av skolehelsetjenesten. Målet med studiet er økt kunnskap og forståelse, som skal komme barn og ungdom som lever i skilsmissemiljøer til gode, slik at den enkelte opplever å bli møtt i skolehelsetjenesten.

På bakgrunn av det overstående kom jeg frem til følgende problemstilling:

«Hvordan oppleves det for barn å delta i PIS-skilsmissegruppe på skolen, og hvilken betydning har dette tilbudet hatt for den enkelte i tiden etterpå?»

For å forstå dette, er følgende spørsmål også relevant: «Hva innebærer det å være barn i skilsmissec familier?»

1.2 Temaets aktualitet og klinisk forankring

Forekomsten av skilsmisser er høy i dagens samfunn, både i Norge og internasjonalt. I Norge opplever årlig over 30000 barn at foreldrene flytter fra hverandre. NRK Super fylte i mars 2015 en uke på TV, radio og nett med temaet «Skilt», med mål om å hjelpe barn med å takle foreldrenes samlivsbrudd. For noen kan skilsmissen være en lettelse, for andre oppleves dette som en katastrofe, og for alle betyr det at livet blir annerledes. (Ljøen,10.03.2015).

Interessen for skilsmisse og hvilke konsekvenser skilsmisse har for barn er sterk på alle plan i samfunnet, blant forskere og politikere, i praksisfeltet og i befolkningen generelt (Amato,2001). De fleste av oss har barn i familie eller omgangskrets som har opplevd foreldrenes samlivsbrudd og mange er opptatt av hvordan det går for barna etter samlivsbruddet. Skilsmisse er ved siden av mobbing det flest barn henvender seg til Barneombudet om. Det er mange som er fortvilet og setter ord på at deres behov kommer i annen rekke. Barna sliter med å bli hørt (Nordland, 13.12.2014).

I en spørreundersøkelse i Ny Giv, et treårig prosjekt i Rogaland, med mål om å få flere ungdommer til å fullføre og bestå videregående opplæring, svarte 50 av 100 ungdommer at skilsmisse og nye parforhold i familien var en av grunnene til at de droppet ut av videregående skole (Terjesen, 27.06.2014). Samtidig stilles spørsmålet i media om ungdom har utviklet måter å beskytte seg på som følge av at skilsmisser er blitt så vanlig. Thuen uttaler at skilsmisser heller har blitt mer belastende. Mens skilsmisser tidligere var forbundet med tilstedeværelse av noe negativt, som fyll og vold, er det nå mer fravær av noe positivt, nemlig foreldrene. Skilsmissen oppleves også

mer uforståelig for barn og ungdom og det blir vanskelig å akseptere og forsone seg med det, noe som kan gjøre det verre, sier Thuen (Bakken, 17.03.15).

I media presenteres også nye tall fra Statistisk sentralbyrå som viser at det er en dramatisk økning av skilsmissec familier som velger 50/50 løsning for barna. I 2012 valgte et av fire par denne løsningen. Foreldrene er fornøyde med løsningen, men ingen har nylig forsket på hvordan barna opplever 50/50-løsningen (Lauritzen, 27.01.2015).

1.2.1 Helse på barns premisser

Barneombudet i Norge publiserte i mars 2014 prosjektet «Helse på barns premisser». Prosjektet er et dypdykk i utvalgte helsetjenester for barn. I følge Barneombudet handler god barnehelse om å sikre fysisk, psykisk og sosial trivsel for barn. Norske barn har et av verdens beste helsetilbud, men hva mener barn og unge selv om de tjenestene de blir tilbudt? Barneombudet stiller spørsmål om alle barn i Norge har tilgang til likeverdige og gode helsetjenester (Barneombudet, 07.03.14).

Hvordan kan samfunnet og familier hjelpe barn som har opplevd samlivsbrudd? Hva barn trenger er kanskje avhengig av hvem man spør. Barneperspektivet har blitt mer tydelig de siste årene. Organisasjonen Voksne for Barn arrangerte i juni 2013 en skilsmisse-konferanse i Oslo med fokus på at barn og ungdommers stemme skulle bli hørt. Heftet «Kjære mamma og pappa. Det er vanskeligere å oppleve skilsmisse en dere tror» formidler barns tanker og opplevelser om hva det innebærer å være skilsmissebarn, og ble da gjort tilgjengelig på organisasjonens hjemmeside (Voksne for Barn, 2013).

1.2.2 Skolehelsetjenesten

I «Helse på barns premisser» presenteres skolehelsetjenesten med helsesøster i spissen som elevenes egen lovpålagte tjeneste. Skolehelsetjenesten er plassert på skolen, på barnas arena og skal være et lavterskeltilbud hvor elever kan droppe innom uten å ha timeavtale, uten lang ventetid og uten å koste penger. Dette gir helsesøster en unik mulighet til å møte alle barn og unge der de er, på deres premisser og uavhengig av sosial bakgrunn og tilhørighet. Barneombudets samtaler med barn og unge, om deres

erfaringer med skolehelsetjenesten, viser at elevene opplever tjenesten som lite tilgjengelig. De mangler informasjon om tjenesten og de savner en skolehelsetjeneste som er til stede på skolen hver dag. Dagens tjeneste tilbyr kun det aller mest nødvendige, har lange ventelister og liten mulighet til å være et reelt lavterskeltilbud til barn og unge (Barneombudet,07.03.2014).

Helse og omsorgsloven (2011) nevner eksplisitt skolehelsetjenesten som en del av kommunens forebyggende- og helsefremmende tjenester og tilbudet inngår i en forsvarlig helsetjeneste for barn og unge. Som Barneombudet setter fokus på, er det svært viktig at barn og unge høres og får delt sine erfaringer om skolehelsetjenesten når kommunene skal planlegge hvordan de skal utforme de kommunale helsetjenestene for barn og unge. Kunnskap fra de som arbeider i skolehelsetjenesten og forskning om barn og unges helse vil også være viktige bidrag for å forstå hvorfor det er viktig å satse på forebyggende arbeid og skolehelsetjenesten (Barneombudet, 07.03.2014).

1.3 Oppgavens oppbygning

Dette dokumentet skal gi en utdypende redegjørelse for den teori og metode som ble brukt i studien. Dette er en kvalitativ studie, og gangen i oppgaven er som følger: I kapittel 2 presenteres teori, sentrale begrep og relevant forskning. I kapittel 3 presenteres metoden, med bakgrunn, gjennomføring og diskusjon. I kapittel 4 presenteres kort studiens resultater, med utgangspunkt i vedlagt artikkel. Artikkelen er skrevet i henhold til Nordic Journal of Nursing Researchs gjeldende retningslinjer, og vil bli oversatt til engelsk før innsending. Valgt tidsskrift kommuniserer kunnskap om sykepleie, sykepleieforskning og utvikling med mål om å heve standarden og kvaliteten på sykepleie, med fokus på personsentrert omsorg (Nordic Journal of Nursing Research, 2015). I kapittel 5 drøftes resultatene mer utfyllende i lys av omsorgsvitenskaplig teori. I kapittel 6 presenteres konklusjonen.

2.0 Teoretisk bakgrunn

Denne studien er en kvalitativ studie og tar utgangspunkt i intervjuer med 5 ungdommer som har deltatt i PIS-skilsmissegrupper på barneskolen. Studien vil bli sett ut fra et omsorgsvitenskaplig perspektiv med utgangspunkt i Løgstrup (2010), Martinsen (2012), Arman og Rehnsfeldt (2006, 2012) og Rehnsfeldt og Arman (2012) som legger vekt på at vi mennesker lever i en felles verden og er delaktige i hverandres liv. I dette kapitlet vil teori, sentrale omsorgsvitenskaplige begrep og relevant forskning bli presentert.

2.1 Interdependensperspektivet, de suverene livsytringene og den etiske fordring.

Løgstrup (2010) og Martinsen (2012) vektlegger begge at vi mennesker lever i en felles verden og er delaktige i hverandres liv. Martinsen (2012) sier det er et grunnleggende trekk ved vår tilværelse at vi er sårbare og avhengige av hverandre og at vi er utlevert til andres ivaretagelse. Sårbarheten viser oss at livet er skrøpelig og kan ødelegges. Men samtidig er sårbarheten er forutsetning for medlevelse i andres lidelse og en oppfordring til ivaretagelse. Sårbarheten kan derfor også forstås som en styrke. Martinsen (2012) er opptatt av betydningen av etikk, normer og skjønn, og viser til Løgstrups etiske treklang: de suverene livsytringene, den etiske fordringen og kulturen med kunnskap, normer og makt.

I følge Løgstrup (2010) er talens åpenhet, tillitt, barmhjertighet, og medfølelse før- etiske, suverende livsytringer. Disse fenomenene hører til i tilværelsen og er ikke menneskeskapte. Løgstrup (2010) viser til det etiske livs grunnfenomen og sier at uansett hvor mangfoldig vår kommunikasjon med hverandre er, består den alltid av å våge seg fram for å bli møtt. Det ligger i oss, som mennesker, at vi er ontologisk avhengig av hverandre. Det hører til vårt menneskeliv at vi normalt møtes med naturlig tillitt til hverandre. Møtet med hverandre vil ikke være mulig uten tillitt og vi kan ikke gjøre annet enn å våge oss frem mot den andre, i tillitt og åpenhet.

I følge Løgstrup (2010) ligger det en uttalt etisk fordring i hvilket som helst møte mellom mennesker, uansett hvilke omstendigheter møtet finner sted i og hvilken karakter det har. Når et menneske i tillitt gir mer eller mindre av sitt liv i den andres hender, så følger fordringen om å ta vare på det livet. Løgstrup (2010) sier at det kan være veldig ulikt hvor mye som står på spill for et menneske. Øyeblikket her og nå, situasjonen og hvem og hvordan den andre er, samt den enkeltes psykiske helse er avgjørende.

I følge Martinsen (2012) er ikke kultur, normer eller etisk argumentasjon etikkens utgangspunkt, men det at livet hviler og bæres av tillitt, barmhjertighet og håp. Tid, rom, og travelhet er Martinsen opptatt av. I vårt travle samfunn er det ikke gitt at undring og tenkning får rom. Undring er naturlig, og når vi opplever en undring vi ikke vet hva er, kan tenkningen settes i gang. Det skjer det noe ved menneske som tenker, ved at noe kommer til det, noe som angår det, er betydningsfullt i tilværelsen som det er ute av stand til å forstå, noe som er uuttømmelig og gåtefullt, sier Martinsen (2012).

2.2 Omsorgsvitenskaplige begrep

Som Eriksson sier, lever vi mennesker i en verden av begrep, ord og språk. Vi trenger begrep for å kunne forstå den verdenen vi lever i, for å gi tingene mening og skape forutsetninger for å gripe inn i og forandre virkeligheten. Begrepsutvikling har stor betydning for utviklingen av en autonom omsorgsvitenskap og dermed for omsorgen, ettersom begrep synliggjør substansen og hva omsorg er (Eriksson 2012).

2.2.1 Omsorg

Den gode omsorgen er det som utforskes innen klinisk omsorgsvitenskap. Omsorgens mening representerer det virkelighetsbildet som omsorgsvitenskapen står for, ifølge Arman og Rehnsfeldt (2006). De eksistensielle spørsmålene om livets innhold, om verden, prioriteringer, menneskers forhold til hverandre og betydningen av helse, lidelse og kjærlighet. Det handler om menneskenes dypeste livsspørsmål.

I følge Dahlberg (2010) er helse målet med omsorgen. I et omsorgsvitenskaplig perspektiv er helse å oppleve velvære, ha det bra, og være i stand til å gjennomføre sine små og store livsprosjekt. Helsen påvirkes av hvordan et menneske kjenner livskraft, livslyst og livsmot. Balanse mellom aktivitet og hvile og opplevelsen av mening og sammenheng er viktig. Som Dahlberg (2010) sier må brukeren forstås som ekspert på seg selv og omsorgen må ta utgangspunkt i brukerens livsverden.

2.2.2 Lidelse

I følge Arman og Rehnsfeldt (2012) kan menneskelig lidelse komme av sorg, traumer, tap eller trussel mot livet. Sorg kan være en viktig årsak ulike reaksjoner og kan medføre menneskers opplevelse av langvarig lidelse. Sorg og lidelse rammer alltid hele mennesket og kan uttrykkes på ulike måter. At den enkelte får uttrykke sin lidelse på den måten det krever for et annet menneske som lytter, er viktig. Vi er alle avhengig av hverandre, ut fra interdependens-perspektivet og det er livsavgjørende at et annet menneske faktisk oppfatter og tar del i lidelsen. I forsøk på å beskytte seg selv fra følelser er det ikke uvanlig at omsorgspersoner unngår å møte pasientens lidelse. Arman og Rehnsfeldt (2006) sier at omsorgslidelse oppstår når pasienten opplever at lidelsen blir usett, eller uønsket. Lidelsen pasienten opplever øker.

Lidelse er forenelig med helse, og det ligger en eksistensiell helsefaktor i lidelse. I følge Rehnsfeldt og Armans (2012) forskning berører menneskelige møter etter gjennomlevd katastrofe hele forståelsen mennesket har av livet, ontologisk og eksistensielt. Fellesskap og relasjoner med andre blir en måte å forstå, eller definere livet på. Forskingen viser at opplevelsen av å tilhøre en familie, er konteksten som gjør meningen med livet tydelig og konkret.

Når noen lider, trengs trøst. I følge Nordberg (2001) kan ikke et menneske motta trøst hvis det ikke er klar for det. Et menneske kan vise at det er klar for å motta trøst, gjennom å vise følelser som sorg, sinne, sårbarhet og hat. Tilgjengelighet, tilstedeværelse og åpenhet gir tillitt. Når relasjonen er tillitsfull, er det rom for å

avdekke såret. Ved å gi trøst viser den som hjelper at svakhet, sorg og uttrykk for smerte aksepteres. Den som får trøst vil bli roligere og våger å se såret. Både hjelperen og den som lider aksepterer at såret vil være der.

2.2.3 Kjærlighet

I følge Arman og Rehnsfeldt (2006) er lidelse og kjærlighet en viktig forståelseshorisont for menneskelige fenomen og opplevelser som i hverdagen betegnes med andre ord og handlinger. I hverdagen bruker vi ikke begrepene kjærlighet og lidelse, men velger andre begrep for kjærlighetsfylt omsorg, som empati og omtanke. Toleranse, interesse og omsorg er eksempler på omsorg og hverdagslige uttrykk for kjærlighet. Kjærlighetens vesen kan oppfattes som en dialog av nærhet og respekt.

Arman og Rehnsfeldt (2006) viser til Eriksson (1990) og sier at caritas, som er det latinske uttrykket for uegennyttig, altruistisk kjærlighet uttrykt i handling, er omsorgens grunnmotiv. Det finnes nok ikke noe i livet som forandrer et menneske så mye som virkelige opplevelser av kjærlighet, på samme måte som autentiske opplevelser av menneskelig lidelse og død. Når et menneske opplever lidelse og død skapes spørsmål om hennes liv, eksistens og mening og da kan kjærligheten være det universelle svaret på livsspørsmålene. Det viser seg at lidelse og død gjør mennesker mer åpne for kjærlighetens vesen. På et ontologisk plan er omsorg gjennom lindring av lidelse knyttet sammen med å gi og få kjærlighet (Eriksson 1990).

2.3 Livsforståelsesetikken

Å oppleve foreldrenes skilsmisse kan for mange barn oppleves som en krise og medføre en vanskelig livssituasjon. Arman og Rehnsfeldt (2006) viser til livsforståelsesetikken, som beskriver intensjonen med en aktivt virksom omsorgshandling når en person befinner seg i en livsavgjørende situasjon. Omsorgspersonens tro på verdien av fellesskap i vanskelige livssituasjoner er grunnmotivet. Det handler om å våge å se den andres lidelse og avgjørelsen av å gå i møte med den som lider. Målet er å skape felles mening og dermed ny livsforståelse, sammen med den som lider.

Den tause lidelsen kan, ifølge Arman og Rehnsfeldt (2006), få ord og uttrykk som kan skape mening i lidelsen, gjennom den hermeneutiske dialogen. Det omsorgsfulle møtet er avgjørende for å lindre et menneskes lidelse og relasjonen er livsavgjørende. Den som gir omsorg må våge å stille spørsmål som får den andre til å åpne seg for livsforståelsen. Den hermeneutiske spiral, å ane helheten, foregriper forståelsen av et fenomen, og blir forståelig først når delene bestemmer helheten. Lidelsens fenomen er helheten i omsorgen og uttrykkes spesifikt og unikt for det enkelte menneske. I møtet med mennesket nærmer man seg delene, lidelsens innhold. Når disse delene settes sammen til en ny helhet, kan man oppnå en virkelig forståelse og en ny livsforståelse.

2.4 Det omsorgsfulle møtet

I følge Nåden og Eriksson (2002) er det møterelasjonen som gjør sykepleie som kunst synlig. I relasjonen, eller møtet mellom to mennesker, hvor den ene lider, er det rom for sårbarhet, lidelse, utrygghet, men også for vekst. Møtet karakteriseres nakenhet, av å være på samme bølgelengde og opplevelse av solidaritet og nærhet. Profesjon er underordnet og den som lider og den som hjelper møtes begge som medmennesker. Den som lider kan oppleve verdighet, som er en av de viktigste verdiene i omsorgsvitenskap. Hvis ikke hjelperen er eksistensielt tilstede og åpen for møte, vil ikke den som lider være i stand til å dele sine byrder.

2.5 DEF-den eksistensielle forbindelse.

Arman og Rehnsfeldt (2012) presenterer DEF, den eksistensielle forbindelse, som metode, eller forebyggende tankesett. DEF innebærer å se og støtte medmenneskers naturlige anstrengelser og potensiale for helse og godt liv. Hensikten er å forebygge fremtidens sår og vanskeligheter i livet etter en katastrofe. DEF tar utgangspunkt i at livsspørsmål er en viktig del av langtidsoppfølgingen. I følge forfatterne, er det naturlig å overføre det som skrives om langtidsoppfølging etter katastrofer til mindre sammenhenger, til enkeltmennesker og hendelser der livet utfordres, som ved skilsmisser.

Arman og Rehnsfeldt (2012) sier at man kan gjenkjenne stemninger og beskrivelser fra mennesker som har opplevd livsavgjørende situasjoner. Menneskelige reaksjoner er både universelle og individuelle. Hvert enkelt menneske tar ting ulikt og oppfører seg forskjellig. Noen holder indre smerte i sjakk gjennom aktiviteter, andre gjennom avstengthet. Samtidig kan vi forstå menneskets behov for støtte og hjelp. DEF kan derfor brukes i ivaretagelse i mange varierende medmenneskelige og omsorgssammenhenger. En menneskelig holdning, en naturlig og sunn medmenneskelig kjærlighet er en forutsetning for bruk av DEF. Mennesket som er rammet kan gjennom å bli vist kjærlighet og respekt, selv lete seg frem til hva som bidrar til lindring og kan i hovedsak selv lede ivaretagelsen (Arman og Rehnsfeldt,2012).

De universelle behovene etter en katastrofe er naturlige behov som nærhet, naturlig møte, felleskap, kontinuitet og tid. Mennesker har i et langtidsperspektiv, behov for nære relasjoner, forståelse, å ordne opp i sitt indre kaos, å få bearbeide og finne sammenheng. I samfunnet savnes en allmenn forståelse for de langsiktige behovene mennesker har etter vanskelige og eksistensielle erfaringer i livet. Det eksistensielle såret er naturlig og det vil åpnes og lukkes i intervaller. Det er uberørt av tid. De indre skadene er naturlige og dette innebærer at hjelpen må være naturlig. I følge Arman og Rehnsfeldt (2012), går det vonde kanskje ikke over, men man kan prøve å forstå at det rammede mennesket står overfor en overgang til et nytt og annerledes liv, som behøver å aksepteres og integreres.

2.6 Presentasjon av relevant forskning.

Litteratursøk er gjort på databaser som Cinahl, Cochrane, PubMed, og på Folkehelseinstituttets forskningssider. Det er også foretatt manuelle søk. Søkeord som ble brukt er children + divorce og divorcing children. Flest treff ble gjort på Cinahl. Litteratursøk viser at det foreligger mye forskning på barn og samlivsbrudd, med fokus på helsemessige og sosiale konsekvenser. Som Thuen (2001) sier, spriker forskningen i ulike retninger og har skapt opphetet debatt i flere fagmiljøer. Politikk, ulike måleredskaper og forskerens syn påvirker funn (Ahrns 2006).

Norsk og internasjonal forskning viser økt risiko for psykososiale tilpasningsproblemer. Størkesen (2006) viser til norsk og internasjonal forskning, som tyder på at barn og

unge som har opplevd samlivsbrudd, er i en økt risiko for ulike psykososiale tilpasningsproblemer. Størkesen viser til Amato's metastudie (2001), som er et kjernestudie innen dette feltet og sammenfatter funn fra hele 159 tidligere studier. Forskingen viser at det kun er en mindre gruppe som får alvorlige problemer og at de fleste klarer seg godt. Grunnen til likevel å være opptatt av denne økte risikoen, er at så mange barn og unge i vårt samfunn opplever at foreldrene skilles hvert år. Selv en liten økt risiko vil dermed medføre at så mange kan rammes negativt. Denne forståelsen av tilpasning i forbindelsen med samlivsbrudd er i hovedsak basert på amerikanske studier, men ifølge Størkesen (2006) er det grunn til å tro at dette perspektivet er meningsfullt også for norske barn. I Størkesens (2006) studie rapporterte skilsmisseungdommene mer symptomer på angst og depresjon, lavere subjektiv opplevelse av velvære, og mer skolerelaterte problemer.

I følge Thuen (2001) er det blant forskere enighet i at skilsmissebarn i vesentlig større grad rapporterer psykologisk smerte, enn andre barn. Det handler om opplevelser, tanker og følelser som er vonde og triste, og som reduserer livskvaliteten. Frykt for å bli forlatt, savn av den ene forelderen, sorg over den oppløste familien, sinne mot foreldrene, et irrasjonelt håp om gjenforening, bekymring for foreldrene og følelse av lojalitetskonflikt kan gi psykologisk smerte. De barna som har foreldre som samarbeider godt, er de som best klarer å finne sammenheng og mening i livet etter skilsmisse (Thuen 2001).

I følge Amato (2011) viser en solid mengde forskning at skilsmisse assosieres med adferds-, psykologiske og akademiske problemer for barn, men også at barns reaksjoner på skilsmisse er individuelle. Amato viser til tidligere forskning (Booth&Amato, 2001; Jekeliak (1998); Strohnschein, 2005), som har fokus på betydningen av familiemiljøet før skilsmissen, at barn opplever å ha det bedre etter skilsmissen i høy-konflikt familier, og at foreldresamarbeid etter skilsmissen er det avgjørende. I følge Amato (2011) har denne forskningen gitt hypotesen om «den gode skilsmissen», som kan resultere i minimalt stress og fremme barn og voksnes utvikling. Dette har preget terapeuter, rettssystemet, familierapeuter, media og befolkningen generelt. Amato tilbakeviser denne hypotesen som et universalmiddel for å fremme barns opplevelse av å ha det bra i skilsmissec familier.

Familiesystemet påvirkes i et langtidsperspektiv ifølge Ahrons (2006). En longitudinell studie, en familiestudie hvor 173 voksne er intervjuet 20 år etter skilsmissen, viser at kvaliteten på familiesystemet påvirket 20 år etter. Nye ekteskap er en utfordring. 2/3 av de som opplevde at foreldrene giftet seg på nytt opplevde farens nye ekteskap mest stressfylt. De som mistet kontakten med far, mistet også kontakten med fars familie. Komplekse faktorer gjør at familierelasjoner endres eller forblir stabile. Synet på skadevirkninger etter skilsmisse er polarisert. Forfatteren peker på viktigheten av å høre barns stemmer. Barnas opplevelse er ulik de voksnes opplevelse. Søsken kan ha ulike opplevelser.

Butler m.fl. (2003) har intervjuet 104 britiske barn, i alderen 7-15, om barnas erfaringer i forhold til foreldrenes skilsmisse. Hovedbudskapet er at barn opplever skilsmisse som en krise. Barna forteller om vansker med å få reell informasjon om skilsmissen, informasjon som kunne hjulpet dem med å forstå bedre. Familiekrisen er ikke en av - på hendelse, men en langtidsprosess. Kvantitative data er samlet inn fra barna, foreldrene og rettssystemet, i forkant av gjennomføringen av kvalitative intervju med barna. Hensikten med de kvantitative dataene var å kunne komplementere barnas ord, sammenligne barnas og foreldrenes perspektiv i viktige saker, presentere en profil av barna og foreldrene som deltok og gjøre det mulig å relatere funnene til en mer generell populasjon. Barna etterlyser forståelse for at skilsmisse innebærer tøffe erfaringer, og forståelse for at barn lider og trenger støtte. Barna forteller om behov for informasjon, behov for å vite og behov for nære venner. Noen barn opplever fortsatt skam ved å være skilsmissebarn. Barn ønsker at læreren vet, men ønsker ikke spesialbehandling fra læreren. Barnas opplevelser av rettssystemet er dårlig, og de opplevde i liten grad at noen ville hjelpe dem. Forfatterne setter fokus på behovet for samfunnsinformasjon og støttetiltak for barn og diskuterer hvordan støttetiltakene kan utvikles (Butler m.fl, 2003).

Sorg er primærfølelsen for alle som blir berørt av skilsmisse, ifølge Emery (2006). Emery har skrevet bok primært for foreldre og har fokus på betydningen av å sette barna først og ta barnets følelser på alvor. Sorg er en normal reaksjon og det er helsefremmende å møte denne sorgen. Det er smertefullt for foreldre å se barnets sorg, men det skader barnet om foreldrene ikke tillater barnet å ha sine egne, smertefulle følelser. I følge Emery (2006) forsvinner aldri smerten etter skilsmissen, selv for de

mest robuste barna. Ubearbeidet sorg kan vise seg som bitterhet og sinne. En god barndom er ingen eventyrfortelling og det er ingen god ide at foreldre «pakker inn» situasjonen for barna. Ærlighet og formidling av håp er viktig i en tid med krise. Å minimere tap, å la barna få lov å sørge og ha sine egne følelser, lytte til barnet og hjelpe å sette ord på følelsene, og dele egne følelser med barna er viktig (Emery, 2006).

Weston (2009) har fokus på at det handler om tap. Tapet er noe barna har til felles, men hvordan dette tapet oppleves er individuelt. I følge forfatteren kan helsesøster i skolen gi emosjonell støtte, gi mulighet for å sette ord på følelser for å komme gjennom en vanskelig opplevelse og se positivt på fremtiden. Forfatteren mener at man som helsearbeider må se bak det enkle spørsmålet om barnet har skilte foreldre eller ikke og ha fokus på hvordan det enkelte barnet beskriver sin opplevelse av foreldrenes skilsmisse. Weston mener det er viktig å stille følgende spørsmål: «Hva føler og opplever barnet nå?» «Hvordan var det å oppleve skilsmisse for barnet?» «Hvordan har skilsmissen influert på måten barnet oppfører seg på nå?» «Hvordan opplever barnet sin egen situasjon?»

Ifølge Amato (2000) er den unike kombinasjonen av stressende og beskyttende faktorer hos barnet og i familien og omgangskretsen avgjørende for hvor godt det enkelte barn takler den relativt store livshendelsen et samlivsbrudd kan representere. Amato (2000) beskriver hvordan skilsmisseprosessen setter i gang en rekke stressende hendelser for de som er involvert, som kan føre til tilpasningsproblemer blant barn. Tilpasningen og varigheten av problemene avhenger av hvor mange beskyttelsesfaktorer som er tilstede hos den enkelte og i familien. Ved samlivsbrudd kan barnet oppleve en nedgang i støtte og oppfølging fra foreldrene. Foreldrenes tid og energi går med til å bearbeide egne følelser og praktiske forhold som må ordnes som følge av bruddet.

Samlivsbruddet kan også medføre tap av kontakt med en av foreldrene, eller vedvarende konflikt mellom foreldrene. Mange opplever nedgang i familiens økonomi, som kan få ulike negative konsekvenser for barna, sier Amato (2000). Flytting og bytting av skole kan også være stressende for barn etter samlivsbrudd. Hvilke ressurser og beskyttende faktorer som er tilgjengelige for barnet, vil også påvirke tilpasningen etter samlivsbruddet. Personlige ressurser, som evne til å bearbeide, forstå og skape mening i situasjonen, eller at det finnes voksne som kan stille opp for barnet og hjelpe barnet med

dette, er beskyttende faktorer. For noen innebærer skilsmissen kortvarige tilpasningsproblemer, mens for andre vedvarer problemene Amato (2000).

Nyere forskning tyder på at barn tilpasser seg ny livssituasjon. En norsk kvantitativ studie av Zeratsion m.fl. (2013) viser at ungdom som opplever skilsmisse etter 15 års alder ikke sliter mer enn andre. Spørsmålet stilles om det kan skyldes at ungdommene kan ha utviklet måter å beskytte seg på, ved at skilsmisser er blitt mer vanlig.

I en kvalitativ dansk studie som omfatter ti barn i alderen 8-12 år og deres foreldre, har Marschall (2014) satt fokus på hvordan barn med delt bosted opplever å ukentlig veksle mellom to hjem. Studien viser at barna ikke forholder seg til om de er utilfredse, men etter beste evne prøver å tilpasse seg sin nye livssituasjon, og finne strategier for å takle savn og sorg etter den forelder de ikke er hos.

Størkesen (2006) peker på behovet for forskning som dokumenterer effekten av forebyggende tiltak. Når forskning viser at samlivsbrudd er en risikofaktor for nedsatt psykososial tilpasning blant barn, vil det være nyttig å studere hva familien og samfunnet kan bidra med for å legge til rette for en god tilpasning for barna i deres nye livssituasjon. I følge Størkesen (2006) er det mye som tyder på at tilbud om skilsmissegrupper for barn er gunstig. Hun sier det er viktig å kunne dokumentere gjennom forskning at slike tiltak har god effekt og hva det er ved tiltaket som er gunstig for barna. Dette vil gjøre det enklere for flere kommuner å bruke ressurser på å sette i gang denne typen samtalegrupper.

En norsk masterstudie basert på 7 fokusgruppeintervju og 28 elever i alderen 14-16 år, viser at samtalegrupper for skilsmissebarn kan være et viktig tiltak i folkehelsearbeidet. Fellesskapet med andre skilsmissebarn har en helsefremmende effekt ved at elevene får noen å identifisere seg med, de opplever åpenhet om det de har erfart og uttrykker gjensidig støtte til hverandre. Resultatet er økt trygghet og selvtillit, økt styring over eget liv, økt forståelse av skilsmissen og foreldre/steforeldre, samt evne til å se de positive sidene ved skilsmissen (Egge, 2012).

3.0 Metode

Valg av forskningsmetode vil som Malterud (2013) sier være avhengig av spørsmålene som det søkes svar på. Hensikten med studien er å øke forståelsen for hvordan det oppleves å delta i PIS-skilsmissegruppetilbudet og hvilken betydning tilbudet har hatt for den enkelte. Og for å forstå dette, hva det innebærer å være barn i skilsmisseg familier. Jeg har derfor valgt å bruke kvalitativ metode, som har økt forståelse som ytterste mål.

Kvalitative metoder bygger på teorier om menneskelig erfaring, fenomenologi, og fortolkning, hermeneutikk. Målet er å utforske meningsinnholdet i sosiale og kulturelle fenomener, slik det oppleves for de involverte selv, innenfor sin naturlige sammenheng. Kvalitativ metode kan bidra til å presentere mangfold og nyanser. En og samme virkelighet kan alltid beskrives ut fra ulike perspektiver, selv om ikke alle perspektiver er like relevante for den problemstillingen forskeren ønsker å belyse. Forskerens perspektiv og posisjon får derfor stor betydning for hva slags kunnskap som kommer fram (Malterud, 2013).

Ved å bruke kvalitativ metode ønsker jeg, i et omsorgsvitenskaplig perspektiv, å fordype forståelsen for hva det innebærer å være skilsmissebarn, hvordan den enkelte opplevde PIS-skilsmissegruppetilbudet og hvilken betydning det har hatt for den enkelte. Det handler om den enkeltes livsverden, om den enkeltes opplevelser, erfaringer, forventninger, og behov.

3.1 Forskningsdesign

For å få frem informantenes opplevelser og erfaringer ble et kvalitativt beskrivende forskningsdesign med semistrukturert intervju valgt. Jeg valgte individuelle intervju, fremfor fokusgruppeintervju, fordi skilsmisse kan være et sårbart tema, og at jeg tenker det er lettere for den enkelte å dele sine tanker og opplevelser i individuelle intervju. Intervjuguide med to hovedspørsmål og oppfølgingsspørsmål ble benyttet. Som Malterud (2013) peker på betydningen av, møtte jeg informantene med åpent sinn, men prøvde samtidig å holde fast på problemstillingen, slik at samtalen kunne bli fokusert

og rikest mulig på informasjon som kan brukes til å belyse denne. Intervjuguiden ble brukt som huskeliste, som jeg hadde tilgjengelig ved behov.

3.2 Fenomenologi og hermeneutikk

Fenomenologi representerer en forståelsesform der menneskers erfaringer regnes som gyldig kunnskap, og er et omfattende felt innenfor filosofisk tenkning (Malterud 2013). Begrepet fenomenologi kommer av *phainomenon* som betyr fremtoning, eller det som viser seg eller kommer til syne, og *logos* som betyr lære. Den øst-tyske filosofen Edmund Husserl (1859-1938) er kjent som grunnleggeren av fenomenologien. I fenomenologiske undersøkelser rettes oppmerksomheten mot verden, slik den konkret oppleves fra et subjektperspektiv. Verden kan fortone seg forskjellig fra forskjellige perspektiver, men samtidig er livsverdenen en horisont for fellesmenneskelige erfaringer, oppfatninger og forståelsesmønstre. Det vi forsøker å forstå er den levde erfaringsverden (Thomassen, 2006).

Husserl påpeker at menneskelig erfaring er kjennetegnet ved en direkte opplevelse av helhetlige, meningsbærende fenomener, og det er dette som er utgangspunktet for kunnskap. Å beskrive hvordan ting som står overfor oss fremtrer for oss, slik vi umiddelbart opplever dem, er fenomenologiens fokus. Tingene, slik de kommer til syne for oss, kaller Husserl fenomener. Forforståelsen vår, alle våre oppfatninger og all forutgående viten, må «settes i parentes» for å undersøke fenomenet, eller saken selv slik den fremtrer for oss. Målet er å nå frem til det særegne ved fenomenet, eller fenomenets essens. I følge Husserl, erfarer vi ved å tillegge mening til det som møter oss. Etter Husserl har fenomenologien utviklet seg i flere retninger, men arbeidet til Husserl danner grunnlaget for alle. Husserls etterfølgere vektlegger at vi forstår og fortolker mening innenfor en kontekst, eller sammenheng og dette vil alltid være en historisk sammenheng. Nåtiden er alltid forbundet med en fortid og en tradisjon. Dette utdypes spesielt av den tyske filosofen Hans-Georg Gadamer (1900-2002), som står som den helt sentrale fornyer av hermeneutikken, i det forrige århundret. Gadamer fremhever også at all mening og all forståelse er strukturert av en ikke bevisst forforståelse, som han kaller *fordommer* (Thomassen, 2006).

Hermeneutikken har sitt opphav i den antikke retorikken, og har blitt overført fra talekunsten til forståelsens kunst av den moderne hermeneutikken. Gadamer var opptatt av forståelsesfilosofi og stilte spørsmålet «Hva er sannhet?» Den hermeneutiske regel er at man skal forså helheten ut fra delen og delen ut fra helheten. Det er snakk om en sirkelbevegelse, eller også kalt den hermeneutiske spiral. Hermeneutikken har hatt til oppgave å gjenopprette en manglende eller svekket felles forståelse. Det er hermeneutikkens oppgave å oppklare forståelsens under, som er en deltakelse i felles mening. Den som vil forstå en tekst, må være klar for å høre etter hva teksten har å si. En hermeneutisk skolert bevissthet må fra første stund være mottakelig for tekstens «annerledeshet» (Gadamer 2003).

I følge Gadamer (2003) gir Heidegger en fullstendig riktig fenomenologisk beskrivelse når han i lesningen av det som står skrevet avdekker forståelsens for-struktur. I følge Heidegger må en forståelse som er styrt av metodisk bevissthet, ikke bare forsøke å sette sine foregripelser ut i livet, men også gjøre dem bevisst, for å kontrollere dem, og dermed oppnå den riktige forståelsen av saken. Det er dette Heidegger mener, når han sier vi skal sikre det vitenskaplige tema gjennom å utarbeide forsett, forutseenhet og foregripelse ut fra saken selv. Den hermeneutiske sirkel får dermed en helt ny betydning i Heideggers analyse. Heidegger erkjenner at forståelsen hele tiden vil være bestemt av for-forståelsens foregripende bevegelse. Den første av alle hermeneutiske betingelser er saksforståelsen, det å ha å gjøre med den samme saken. All forståelse begynner med at noe taler til oss. For at dette skal skje må våre fordommer settes ut av spill, og det må logisk skje i form av et spørsmål.

Som en følge av fremveksten av den historiske bevissthet i det 18. og 19. århundre, brøt den filosofiske hermeneutikk og historiemetode båndene med de andre hermeneutiske disipliner og opphøyet seg til eneste metodelære for den humanvitenskaplige forskning. Forståelse er en virkningsfull prosess, forståelse er alltid fortolkning, og forståelse er alltid allerede å anvende. Forståelse er knyttet til språket. Den hermeneutiske refleksjon lærer oss at det sosiale felleskapet, på tross av alle spenninger og problemer, alltid leder tilbake til en felles forståelse, som ligger til grunn for dets eksistens (Gadamer, 2003).

3.3 Fenomenologisk-hermeneutisk tilnærming

En hermeneutisk-fenomenologisk tilnærming ble et naturlig valg i denne studien, med mål om økt forståelse av ungdommers levde erfaring. Lindseth og Norberg (2004) analysemetode ble brukt. Metoden er fenomenologisk ved at fokus er på levd erfaring, og formålet er å få frem meningsessenser ved den levde erfaringen. Denne metoden gir mulighet for økt forståelse av et fenomen. Metoden skal kunne bidra til økt innsikt i meningen som fremkommer av ungdommenes levde erfaring, her i forhold til ungdommenes opplevelse av skilsmissegruppen på skolen og hvilken betydning dette tilbudet har hatt for den enkelte.

I følge Lindseth og Nordberg (2004) er narrative intervjuer en god metode for å avdekke mening i levd erfaring. For at intervjuerens stemme skal bli hørt, er det en forutsetning at intervjuer legger til rette for at informantene føler seg fri til å dele sin levde erfaring. Informantenes narrativer blir til i et samspill mellom intervjuer og informant, og skrives ned som tekst. Målet er å trekke ut meningsbærende essenser fra fenomenet som er i fokus, gjennom å studere de erfaringene ungdommene har. Ved å sette til side de antagelsene man har om fenomenet fra før, kan man åpne seg for fenomenet, ved såkalt «bracketing». Som Lindseth og Nordberg (2004) peker på, er det ikke mulig å frigjøre seg fra sin forforståelse, fordi vi bare er bevisst litt av den. Men gjennom kritisk refleksjon kan vi øke denne bevisstheten og bli mer åpen for det som fremtrer for oss.

Den essensielle meningen med et fenomen må studeres og avsløres i tolkningen av teksten. I følge Lindseth og Nordberg (2004) har det i den fenomenologisk-hermeneutiske tradisjon, som ble grunnlagt av Martin Heidegger og videreutviklet av Hans-Georg Gadamer og Paul Ricoeur, blitt selvfølgelig at essensiell mening er noe som for mennesker er velkjent gjennom måten å leve på, gjennom handlinger, fortellinger og gjennom refleksjon. For forskningsmål må levd erfaring skrives ned som tekst, og krever alltid fortolkning. Det er ikke fakta som er i fokus, men forståelse av et fenomen.

Tolkningen av teksten innebærer å entre den hermeneutiske sirkel, gjennom tre metodiske steg: Naiv forståelse, strukturanalyse og helhetlig forståelse (Lindseth og Nordberg 2004). Den naive analysen innebærer å lese teksten flere ganger for å finne

meningen, eller essensen i helheten. I denne prosessen er det viktig at forskeren er åpen for hva teksten sier, fordi dette legger grunnlaget for resten av analysen.

Strukturanalysen innebærer at teksten deles inn i meningsenheter og at det gjøres en trinnvis fortetning av teksten, kalt kondenserte meningsenheter. De kondenserte meningsenhetene skal ha et klart og tydelig språk. I følge Lindseth og Norberg (2004) brukes verb i stedet for substantiver (å føle seg ensom versus ensomhet), for å formulere seg i et fenomenologisk språk i utforming av temaene. Helhetsfortolkningen er det tredje og siste steget og innebærer å prøve å forstå teksten ut fra helheten. Hva som kommer frem av mening i tolkningen og hva som kommer fra forskeren selv kan være en utfordring i tolkningsprosessen. Forskeren må derfor være reflektert og kritisk i tolkningsprosessen, og være bevisst sin egen forforståelse. Fokuset skal være på hva teksten åpner opp for.

3.4 Gjennomføringen av studien

Jeg vil her beskrive hvordan jeg gikk frem i gjennomføringen av studien.

3.4.1 Forskningsetiske og juridiske aspekt.

All forskning medfører etiske vurderinger. Kvalitative studier innebærer møter mellom mennesker der normer og verdier utgjør viktige elementer av kunnskapen som utveksles og utvikles. Det stilles krav til at forskeren kjenner til og forstår de forskningsetiske prinsippene og reglene (Malterud 2013). Forskerens holdning og etiske bevissthet er viktig, og de etiske vurderingene jeg har gjort underveis fremkommer av valgene som blir presentert med tanke på utvalg, innhenting av skriftlig informert samtykke, forberedelse og gjennomføring av intervju.

3.4.2 Formelle etiske krav

Å intervju barn byr på spesielle etiske og juridiske utfordringer. Barn tilhører en sårbar gruppe, og spesielle hensyn må tas. Mitt fokus var derfor tidlig i prosessen, om det var mulig å få tillatelse fra Regional etisk komité til å intervju barn i forhold til deres erfaringer med deltakelse i PIS-skilsmissegrupper. Etter anbefaling fra veileder, kontaktet jeg saksbehandler ved Regional etisk komité Vestlandet 4.mars 2014.

Saksbehandler var usikker på om prosjektet var framleggingspliktig, og anbefalte å sende inn en framleggingsvurdering. Med godkjenning fra veileder/prosjektleder ble framleggingsvurdering sendt 6.mars 2014. I følge svar fra Regional etisk komité, (ref. nr.: 2014/507) mottatt 12.mars 2014, er studien ikke framleggingspliktig. Begrunnelsen var at studien av REK vurderes som en oppfølgingsstudie av eksisterende tilbud (Vedlegg 2). Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) godkjenner søknad om gjennomføring av studien (Ref: 38911 / 3 / JSL), med utgangspunkt i innsendt prosjektplan 12. juni 2014 (Vedlegg 5).

Å intervju barn/ungdom under 18 år, krever samtykke fra foreldre som har foreldreansvar. Informert samtykke er innhentet fra begge foreldrene som har foreldreansvar og fra informanten selv (Vedlegg 3a,3b). Ungdommene og foreldrene fikk både muntlig og skriftlig informasjon om oppfølgingsstudien og undertegnet skriftlig, informert samtykke. For en av ungdommene foreligger det kun samtykke fra en forelder, da den andre ikke har foreldreansvar.

3.4.3 Utvalg

Innen kvalitativ metode søker man et strategisk utvalg, et utvalg som kan gi mest mulig relevant informasjon om det fenomenet man ønsker å undersøke (Malterud 2013). Hvordan foreta utvalget ble tidlig diskutert med veileder. For å gjøre intervjusituasjonen tryggest mulig for informantene, ble utvalget avgrenset til elever intervjuer tidligere hadde vært i kontakt med. Ved gjennomgang av referater fra gruppene og journalsøk ble populasjonen kartlagt og besto da av 36 ungdommer i aldersgruppen 13-15 år. Det var ønskelig at like mange gutter og jenter skulle delta, fra ulike grupper, og at søsken ble inkludert. Et utvalg basert på de kriteriene ble deretter foretatt. Ingen av informantene, eller foreldrene som deltar har hatt kontakt med intervjueren etter overgang til ungdomskolen.

Informantenes anonymitet er sikret ved å ikke publisere data som kan føre til gjenkjenning av informantene. Dette gjelder personopplysninger som navn og bosted. Ved å oppgi aldersgruppe, og ikke eksakt alder sikres anonymiteten bedre. Innsamling av informantens personopplysninger som navn og telefonnummer, er ikke koblet til innsamlede data som beskrevet over. Intervjuobjektene er gitt fiktive navn, og disse er

uavhengig av kjønn. Med tanke på anonymisering er vedlagte informasjonsbrev (Vedlegg 3a, 3b) skrevet om og kontaktinformasjon til forsker er slettet, for å gjøre det vanskeligere å knytte informantene til geografisk område.

3.4.4 Innhenting av skriftlig informert samtykke til intervju

I august 2014 ble foreldre til aktuelle ungdommer kontaktet. Ved å først ta kontakt med foreldrene på telefon, og informere om oppfølgingsstudien, kunne jeg be om tillatelse til å sende skriftlig informasjon. Jeg la i denne samtalen vekt på at deltakelse var frivillig, og avhengig av foreldrenes og ungdommenes skriftlige, informerte samtykke.

Informasjon ble også gitt om at de kunne trekke seg når som helst. Samtlige foreldre var positive til oppfølgingsstudien og sa ja til å snakke med ungdommene sine om dette.

Skriftlig informasjon ble sendt til 10 ungdommers foreldre, med frankert konvolutt for retur av samtykkeskjema. Da jeg etter 14 dager kun hadde fått en tilbakemelding, etterlyste jeg svar pr. telefon og fikk da fra flere en beklagelse over at det var glemt, men at samtykke ville bli sendt. Jeg opplevde ved et tilfelle at begge foreldrene returnerte samtykkeskjema, men da jeg tok kontakt med ungdommen, viste det seg at foreldrene ikke hadde informert ungdommen selv om forespørselen til å delta i studien. Ungdommen sa likevel ja til å delta og intervju ble avtalt. Foreldrene ble for ordens skyld informert om at intervju var avtalt.

Ved tilfeldige møter ble ytterligere to ungdommer invitert til å delta. Seks ungdommer sa ja til å delta, men en trakk seg dagen før intervjuet. Tre av de spurte takket nei, og tre svarte aldri på forespørselen. Etter å ha sendt sms med påminning valgte jeg å tolke manglende svar som et nei. Jeg ønsket ikke at noen skulle oppleve seg presset til å delta. To foreldre delte at de virkelig ønsket at barnet deres skulle delta, fordi de så betydningen av oppfølgingsstudien, men ungdommene ønsket ikke dette selv, ifølge foreldrene.

3.4.5 Forberedelse til intervju

Tidsplan for intervjuene ble satt opp, og avtale om tid og sted ble inngått. Planlagt tid for hvert intervju var satt til en time. Malterud (2013) anbefaler 45 minutter som maks-tid, med tanke på å holde fokus for både intervjuobjekt og intervjuer. 15 minutters margin ble lagt til med tanke på å komme i gang, etablere kontakt og for å kunne avslutte på en god måte. Ungdommene fikk velge om intervjuet skulle skje på helsestasjon eller på helsesøsters kontor på ungdomsskolen.

3.4.6 Gjennomføring av intervju

Intervjuene ble gjennomført i september 2014. Samtlige valgte å komme til helsestasjonen, og intervjuene ble gjennomført på ettermiddagstid. Informasjon om bruk av lydopptaker ble gjentatt, at det bare er undertegnede som har tilgang på opptaket, og at dette vil bli oppbevart innelåst og slettet når masteroppgaven er levert. Intervjuene varte 25-55 minutter. Jeg gjennomførte først et prøveintervju, og vurderte om intervjuguiden burde redigeres. Jeg opplevde ikke behov for alle oppfølgingsspørsmålene jeg hadde, ettersom ungdommene var åpne og hadde mye å fortelle med utgangspunkt i de to hovedspørsmålene. Informantene ble spurt om samtykke til evt. oppfølgingsintervju dersom det skulle bli behov for avklaring ved transkribering og analyse, men dette har ikke vært nødvendig.

Det var viktig å være bevisst muligheten for å påvirke informantene under selve intervjuet. Samtaler mellom mennesker innebærer informasjonsutveksling og sosial samhandling. Som Malterud (2013) sier, er det gjennom ordene vi skaper den virkeligheten vi er en del av. Konteksten omkring samtalen vil være en viktig ramme for kunnskapsutviklingen. Det er spesielt viktig at jeg som intervjuer forstår hva som foregår mellom informant og intervjuer, og hvilken betydning dette har for tolkning og funn. Jeg var bevisst kroppsspråket mitt, spørsmålene mine og at tilstedeværelsen min påvirker det som blir sagt i samtalen. Jeg hadde fokus på å skape et klima preget av trygghet og fortrolighet. Hvor dypt samtalen ville gå, var avhengig av møterelasjonen mellom informanten og meg som intervjuer. Som Malterud (2013) sier, er det et mål at

intervjuet skal utgjøre en konstruktiv erfaring, ikke bare for intervjueren, men også for informanten. Målet var at informanten skulle oppleve intervjuet som en positiv opplevelse og få en god følelse av å bidra med nyttig kunnskap (Malterud 2013). Informantene gav inntrykk av å ha det bra under intervjuene.

3.4.7 Behandling av data

Kvalitative data representerer store mengder informasjon. Jeg brukte en arbeidsdag til transkribering, fortløpende etter hvert intervju. Analyse av kvalitative data består ifølge Malterud (2013) i å stille spørsmål til materialet, lese og organisere data i lys av dette, og gjenfortelle svarene på en systematisk, forståelig og relevant måte. Dette arbeidet var krevende og jeg gikk noen omveier før jeg kom i mål med analysen i februar 2015, ved bruk av Lindseth og Nordbergs (2004) analysemetode. Alt datamateriell er anonymisert og oppbevart i henhold til gitte retningslinjer. Det er bare veileder som har hatt innsyn i datamaterialet i analysearbeidet.

3.5 Metodediskusjon

Jeg vil nå se på valgt metode og kritisk vurdere forskningsprosessen.

3.5.1 Metodens relevans

Målet med studien er økt forståelse, med fokus på ungdommers levde erfaring. Formålet er å få frem meningsessenser ved den levde erfaringen og gir mulighet for økt forståelse av et fenomen. Metoden bidrar til økt innsikt i ungdommenes opplevelse av skilsmissegruppen på skolen og hvilken betydning dette tilbudet har hatt for den enkelte.

Jeg opplever metoden relevant. Med tanke på at det var flere år siden gruppetilbudet, var jeg i forkant av intervjuene usikker på hvor mye ungdommene ville huske og hvilke tanker de hadde om tilbudets betydning. I intervjuene ble jeg overrasket over hvor mye informantene husket fra gruppetilbudet. Videre overrasket det meg hvor åpne de var, og hvor mye de hadde på hjertet. Ungdommer som ikke delte så mange tanker i gruppen, og som jeg husket som stille, fortalte engasjert om betydningen gruppetilbudet hadde

hatt i ettertid. Dybden i refleksjonene de delte med meg, overrasket meg også. Tankene ungdommene delte med meg i intervjuene gjorde inntrykk. Resultatene av studien er klinisk relevante. Sammenlignet med ny norsk studie (Zeratsion m.fl, 2013) som ved bruk av kvantitativ forskning finner at ungdom som har opplevd skilsmisse etter 15 års alder ikke sliter mer enn andre ungdommer, viser denne studien et annet bilde, basert på dybde i ungdommers levde erfaring.

3.5.2 Forskerens forforståelse

Intervjusituasjonen og tolkningen av resultatene kan bli påvirket av forskerens forforståelse. Forforståelsen består av både erfaringer, hypoteser, faglig perspektiv, og av den teoretiske referanserammen (Malterud 2013). I hvilken grad det er mulig å sette egen forforståelse til side, kan diskuteres, men bevissthet i forhold til disse utfordringene var tilstede under intervjuene og i analysen, når subtema og tema ble formulert.

Både i intervjuene og i analysefasen opplevde jeg at det var viktig å være bevisst betydningen av å prøve å sette forforståelsen min til side, for å lettere åpne opp for hva teksten sier. Min forforståelse bærer preg av at PIS-skilsmissegruppetilbudet er viktig for barn og ungdom, og bygger på erfaring fra gruppene. Barna i gruppene jeg har ledet har gitt inntrykk av å ha det bra i gruppen, de er både lydhøre og deler tanker og opplevelser. Flere uttrykker at de ikke vil slutte når gruppetilbudet er over. Jeg har prøvd å sette forforståelsen min til side og å stille meg åpen for ungdommenes fortellinger. I tråd med fenomenologisk tenkning, har jeg prøvd å gå inn så «naken» som mulig. Jeg har stilt meg åpen og utfordret egen forforståelse, med tanker om at ungdommene kan ha opplevd gruppetilbudet som vanskelig, eller ikke meningsfullt, og ble overrasket over ungdommenes dype tanker og refleksjoner om gruppetilbudets betydning.

3.5.3 Design

En kvalitativ metode, med fenomenologisk-hermeneutisk tilnærming ble valgt, og viste seg brukbar for å undersøke ungdommenes opplevelse av PIS-skilsmissegruppetilbudet og betydningen a tilbudet. Å utforske betydningen tilbudet har hatt for den enkelte,

handler om levd erfaring, og valget sto mellom fokusgruppeintervju og individuelle intervju. Temaet som tas opp kan forstås som et sårbart tema. Temaet berører private familieforhold og kan berøre vanskelige følelser. Individuelle intervju ble derfor naturlig. Individuelle intervju kan oppleves tryggere for den enkelte, men kan samtidig kreve mer av informanten. I et fokusgruppeintervju vil det kunne være lettere å henge seg på andres bidrag og det er usikkert om den enkeltes spontane tanker ville kommet like godt frem. I intervjuene var det viktig å være varsom, å åpne for ungdommenes fortellinger, og samtidig sørge for at informanten ikke følte seg presset til å dele tanker og følelser. I ettertid tenker jeg at individuelle intervju var et godt valg. Jeg er usikker på om dybden jeg opplevde i ungdommenes fortellinger ville kommet frem i fokusgruppeintervju.

3.5.4 Utvalg og prosedyre

Etter å ha fått godkjenning av leder for virksomheten, foretok jeg journalsøk for å finne aktuelle kandidater. På grunn av nytt datasystem var dette en utfordring. Elever som hadde deltatt i gruppene var ikke journalført i grupper. Å finne elevene var avhengig av å huske navn, og journalsøk ble foretatt med dette som utgangspunkt. Hvem av de 36 i populasjonen som ble invitert til å delta var avhengig av tilgjengelighet. Noen var registrert som flyttet, og disse ble ikke kontaktet. Basert på ønske om at både gutter, jenter og søsken skulle delta, tok jeg utgangspunkt i å velge to fra hver gruppe.

Å rekruttere deltakere til en studie kan være en utfordring, og en tidkrevende prosess. Ved å selv kontakte foreldrene til barna som har deltatt på skilsmissegrupper på barneskolene, har jeg selv hatt ansvar for rekruttering og kontroll på tidsbruk i denne prosessen. Tilgang på egnede lokaler har vært en praktisk fordel for tilrettelegging av intervjuer på egnet tid og sted.

Ved å velge å intervju barn jeg har truffet før som helsesøster, var tanken at jeg i større grad kunne formidle trygghet. Hvis jeg skulle velge å intervju barn som jeg ikke har møtt tidligere, vil det kanskje være vanskeligere å skape denne tryggheten. Samtidig kan det tenkes at funnene kan være påvirket av at informantene hadde møtt forskeren før intervjuet.

Målet var seks til åtte informanter, mens resultatet ble fem. Det lot seg ikke gjøre å få søsken med i studien. Etter å ha tatt dette opp med veileder, og sett antallet i forhold til empirien, ble jeg anbefalt å sette strek ved fem informanter. Tolv ble invitert til å delta i studien, seks sa ja, men en trakk seg dagen før intervjuet. Tre av ungdommene sa, ifølge foreldrene, at de ikke ville delta. Tre svarte aldri på forespørselen. Det er uvisst om andre opplevelser eller erfaringer ville bli delt, om disse hadde deltatt.

3.5.5 Analysen

Fra første intervju startet har analysen pågått, som en kontinuerlig prosess. Analysefasen har tatt lenger tid enn først forutsett. Opplevelsen av å være mellom helhet, deler og helhet kan til tider beskrives som kaotisk. Det tok tid å forstå fremgangsmåten, selv om den først så forståelig ut, slik Lindseth og Nordberg (2004) beskrev den. Analyse av kvalitative data innebærer at det kan finnes flere gyldige tolkninger samtidig og forskeren selv er det viktigste analyseverktøyet. Målet har vært å møte teksten så åpent som mulig, med bevissthet om at egen forforståelse, og valgt perspektiv og teorigrunnlag rammer inn analysen, som Malterud (2013) peker på.

3.5.6 Validitet og reliabilitet

I følge Lindseth og Nordberg (2004), er hensikten med fenomenologisk-hermeneutisk metode å avdekke essensiell mening i verden. Men det vi finner i tolkningen av teksten er ikke den eneste meningen. Målet er økt forståelse av et fenomen, gjennom tolkning av meningen som fremkommer av fenomenet. Spørsmålene om validitet og reliabilitet er annerledes enn ved kvantitativ forskning. I kvalitativ forskning, som i denne studien, er spørsmålet i hvilken grad forskeren er konsekvent og oppmerksom gjennom hele forskningsprosessen. Studien er blitt forsøkt gjennomført så konsekvent som mulig. Intervjuene har blitt gjennomført, transkribert og analysert, i henhold til valgt metode og teori. Valg av teori og metode er beskrevet, og har vist seg å være hensiktsmessige.

4.0 Resultater

Studiens resultater er presentert i vedlagt artikkel (Vedlegg 1), og blir derfor bare kort presentert i dette kapitlet. Som det fremkommer av tabell 1, kom to tema frem gjennom tematisk analyse, basert på identifisering av åtte subtema: *Å være mellom* og *Å være til for hverandre*.

Det første temaet er *å være mellom*, og kom frem av ungdommenes fortellinger om hvordan det oppleves å være barn i skilsmissefamilier. Studien viser at å være barn i skilsmissefamilier kan forstås som *å være mellom*, og innebærer å oppleve å bli dratt mellom, å savne, å ha tanker om egen skyld, og å ha behov for kjærighet.

Ungdommenes narrativer viser at hverdagen preges av foreldrenes skilsmisse mange år etter og innebærer opplevelse av ambivalente tanker og doble følelser. Å oppleve glede over å være med den ene forelderen blandes med savn av den andre. Ungdommene opplever ansvar for at foreldrene skal ha det bra og setter foreldrenes behov foran egne behov. Det oppleves vanskelig å dekke begge foreldrenes behov samtidig. Det handler om å være mellom og å bli dratt mellom foreldrene. Tanker om egen skyld gikk igjen i ungdommenes fortellinger. Å ha behov for kjærighet var ungdommene også opptatt av.

Å være til for hverandre er det andre temaet, og beskriver essensen av fortellingene til ungdommene om opplevelsen av gruppetilbudet og deres tanker om betydningen av gruppetilbudet. Å være til for hverandre innebærer å oppleve trygghet, å bli møtt og å oppleve ny forståelse. Ungdommene satte ord på at å delta i gruppen var en god opplevelse og at de opplevde trygghet i gruppen. Ungdommene var opptatt av betydningen av å bli møtt. De vektlegger betydningen av å ha noen å snakke med når de trenger det og at mennesker må bry seg om hverandre. At gruppetilbudet gav en opplevelse av å få ny forståelse, som gjorde at det ble lettere etterpå, kom også frem. Ungdommene opplevde at PIS-skilsmissegruppetilbudet er betydningsfullt.

Tabell 1: Resultat av tematisk analyse, identifisering av subtema og temaene *Å være mellom* og *Å være til for hverandre*.

Subtema	Tema
<p>Å bli dratt mellom</p> <p>Å savne</p> <p>Å ha tanker om egen skyld</p> <p>Å ha behov for kjærighet</p>	<p>Å være mellom</p>
<p>Å oppleve trygghet</p> <p>Å bli møtt</p> <p>Å være til for hverandre</p> <p>Å oppleve ny forståelse</p>	<p>Å være til for hverandre</p>

Strukturanalysen er presentert i artikkelen. Analysen for disse temaene fremkommer av tabell 2a og 2b (Vedlegg 6,7).

5.0 Drøfting

I dette kapitlet vil helhetsfortolkningen som er presentert i artikkelen bli utdypet og diskutert med utgangspunkt i omsorgsvitenskaplig teori. Sitater som presenteres her er hentet fra empirien.

5.1 Resultatene sett i lys av omsorgsvitenskaplig perspektiv

Temaet *å være mellom* kan tilføre ny forståelse om hva det innebærer å være barn i skilsmissefamilier. Denne forståelsen, om at det innebærer å bli dratt mellom, å ha tanker om skyld, å savne, og å ha behov for kjærlighet kan også bidra til forståelse for hva det er ved PIS-skilsmissegruppetilbudet som gjør at det oppleves betydningsfullt for barn.

Hva som gjør PIS-skilsmissegruppetilbudet betydningsfullt, kommer frem av det andre temaet, *å være til for hverandre*. I følge denne studien handler det om å være til for hverandre, å oppleve trygghet, å bli møtt og å oppleve ny forståelse. Denne studien viser at barn som lever i skilsmissefamilier har behov for å bli sett og møtt. Dette kan forstås ut fra et omsorgsvitenskaplig perspektiv, men også ut fra tidligere forskning som viser at barn etterlyser forståelse for at det kan være vanskelig å være skilsmissebarn (Butler m.fl, 2003).

5.1.1 Å være barn i skilsmissefamilier kan forstås som *å være mellom*.

Temaet å være mellom kom frem av fire subtema. Å bli dratt mellom, å savne, å ha tanker om skyld og å ha behov for kjærlighet er essensen i ungdommenes fortellinger om hva det innebærer å være barn i skilsmissefamilier. Denne studien viser at foreldrenes skilsmisse påvirker hverdagen mange år etter, i tråd med Butler (2003) som sier at familiekrisen ikke er en av - på hendelse, men en langtidsprosess, og ifølge Ahrons (2006) som sier at kvaliteten på familiesystemet fortsatt er påvirket 20 år etter skilsmisse.

Når det gjelder hvilke konsekvenser skilsmisse har for barn, spriker forskningen i ulike retninger, og har skapt opphetet debatt i flere fagmiljøer, ifølge Thuen (2001). En måte

å forstå dette på er som Ahrons (2006) sier, at politikk, ulike måleredskaper, og forskerens syn påvirker funn. En norsk kvantitativ studie (Zeratsion 2013) viser at norsk ungdom som opplever skilsmisse etter 15 års alder ikke sliter mer enn andre. Dette i kontrast til Størkesen (2006) som viser til norsk og internasjonal forskning, og sier at skilsmisse gir økt risiko for psykososiale tilpasningsproblemer hos barn. I Størkesen (2006) sin studie rapporterte skilsmisseungdommene mer symptomer på angst og depresjon, lavere subjektiv opplevelse av velvære, og mer skolerelaterte problemer. Amato (2011) tilbakeviser hypotesen som tidligere forskning har gitt, om at «den gode skilsmissen» er avgjørende for at barn har det bra i skilsmissec familier.

Denne studien peker i samme retning som det Størkesen (2006) og Amato (2011) sier, men gir også ny innsikt i hvordan det kan oppleves å være barn i skilsmissec familier. En av ungdommene sier: « Du blir som en delt sjel(...)Den ene tilhørte den ene, den andre tilhørte den andre». Opplevelsen kan forstås som å være mellom, og innebærer ambivalente tanker og doble følelser. Det som oppleves positivt, oppleves samtidig negativt. Ungdommene setter ord på at dette handler om å være mellom foreldrene. Annen erfaring som forsker har gjort i slike grupper kan også tolkes som å være mellom. Når barna tegner familiene sine, tegner noen seg selv mellom to hus, andre tegner seg selv i begge husene, og noen glemmer å tegne seg selv. Dette kan bidra til å forstå hvordan barnet opplever seg selv i sin livsverden. Savn av en helhet kom frem i studien, og en måte å forstå det på, er som Rehnsfeldt og Arman (2012) sier, at opplevelsen av å tilhøre en familie er konteksten som gjør meningen med livet tydelig og konkret.

Felleskap og relasjoner med andre kan som Rehnsfeldt og Arman (2012) sier, være en måte å forstå livet på. Å være mellom innebærer opplevelse av glede over å være med den ene, samtidig med savn av den andre. Det som andre barn gleder seg til, kan for skilsmissec barn oppleves vanskelig. Ferier, høytider og merkedager beskriver ungdommene som utfordrende, fordi disse anledningene innebærer vanskelige valg. Både eget savn, og tanker og omtanke for den ene forelderens, gjør at det som skal være hyggelige begivenheter preges av ambivalente tanker og doble følelser.

Studien viser at valg av samværsordning er vanskelig. Å pakke og flytte mellom hjemmene uttrykkes som slitsomt, men samtidig ønskes 50-50 samværsordning. Å

velge 50-50 samværsordning kan forstås som en tilpasningsstrategi, som ifølge Marschall (2014), er en måte barn håndterer savn etter den ene de ikke er hos.

Som et resultat av å være mellom, kommer egne behov i skyggen av foreldrenes behov. Foreldrenes behov går foran, selv når foreldrene har sagt at barnet skal velge det som barnet ønsker selv. Ungdommene prøver å tilfredsstille begge foreldrenes behov, og opplever å bli dratt i mellom. En beskriver det på denne måten: «Hvis du er barn i midten,(...) er det veldig vanskelig hvem du skal holde deg til(...)Det blir feil uansett hvem du støtter, for da blir den andre lei seg». Ungdommenes opplevelse av ansvar og lojalitet overfor foreldrene, kan tolkes som uttrykk for kjærlighet til foreldrene.

Ungdommenes narrativer og tidligere forskning viser at skilsmisse gjør noe med en. Som Butler m.fl (2003) sier, etterlyser barna forståelse for at skilsmissebarn lider og trenger støtte. Som Arman og Rehnsfeldt, (2012) sier, er lidelse en naturlig følge av både sorg og tap. Weston (2009) sier skilsmisse handler om tap, og ungdommenes fortellinger viser at det knyttes savn til den ene de ikke er sammen med. Ungdommenes tanker om savn, mange år etter skilsmissen, kan forstås som Emery (2006) sier at sorg er primærfølelsen for alle som blir berørt av skilsmisse, og at smerten etter skilsmissen, aldri forsvinner, selv for de mest robuste barna. Uten denne forståelsen, vil det være vanskelig å kunne se den som lider. Opplevelse av lidelse er en naturlig del av livet, men ungdommenes fortellinger viser hvor viktig det er å være bevisst tap, savn og sorg som følger med å oppleve skilsmisse.

Å ha tanker om egen skyld gikk igjen i ungdommenes fortellinger. Å ha tanker om egen skyld medfører lidelse. I tråd med forskers erfaring fra gruppene, er det ikke sjelden tanker om egen skyld kommer opp i forbindelsen med samtaler om årsaker til skilsmisse. At ungdommene er opptatt av tanker om egen skyld, kan forstås som at barn har vansker med å få reell informasjon om skilsmissen, informasjon som kunne hjulpet dem med å forstå bedre, som påpekt av Butler (2003). Ungdommene husker at tanker om egen skyld ble snakket om i gruppen, og opplevde at samtale om dette gav ny forståelse som bidro til at tanker om egen skyld kunne legges bort. Betydningen av ny forståelse blir tatt opp under temaet å være til for hverandre.

I følge Arman og Rehnsfeldt (2006) er lidelse og kjærlighet en viktig forståelseshorisont for menneskelige opplevelser som i hverdagen betegnes med andre ord og handlinger. Opplevelse av lidelse åpner for opplevelse av kjærlighet. En overraskende ting som kom frem i intervjusituasjonen, var at ungdommene satte ord på betydningen av kjærlighet. Dette er spennende, fordi kjærlighet er et av de bærende begrep i omsorgsvitenskap, og som i tråd med Erikssons tenkning, kan forstås som omsorgens grunnmotiv (Eriksson 1990). Ungdommene er opptatt av behovet for kjærlighet og setter ord på det i intervjuene.

Ungdommene sier at det kan oppleves vanskelig når foreldrene får nye kjærestere. Dette er i tråd med Ahrons (2006), som sier at nye ekteskap kan være en utfordring. I følge ungdommene handler det om at barn kan oppleve mindre oppmerksomhet når foreldrene får nye kjærestere og nye søsken, og en sier: «Jeg tror mange kan føle seg oversett, der de er på en måte». Konflikter mellom foreldrene kan også gi mindre opplevelse av oppmerksomhet fra begge, sier de. En måte å forstå dette på er at å være mellom innebærer å ikke oppleve kjærligheten de har behov for. Det handler om behov for opplevelse av kjærlighet i form av interesse, empati, omtanke og toleranse, som ifølge Arman og Rehnsfeldt (2006) er hverdagslige uttrykk for kjærlighet. Dette kan forstås i tråd med Thuen (2001), som sier at skilsmissebarn i vesentlig større grad enn andre rapporterer psykologisk smerte. Størkesen (2006) sier at skilsmissegrupper for barn ser ut til å være et gunstig tilbud og at det er viktig å dokumentere gjennom forskning hva som gjør tilbudet gunstig. Forståelse for hva det innebærer å være mellom, kan bidra til økt forståelse for hvorfor gruppetilbudet oppleves betydningsfullt for ungdommene.

5.1.2 *Å være til for hverandre* beskriver essensen i gruppetilbudets betydning

Temaet å være til for hverandre kom frem av fire subtema. Å oppleve trygghet, å bli møtt, å oppleve ny forståelse og å være til for hverandre er essensen i ungdommenes fortellinger om gruppetilbudets betydning. Studien viser at ungdommene er opptatt av å være til for hverandre og dette er interessant. Ungdommene setter ord på betydningen av å ha noen andre, å oppleve å ikke være alene i verden, og at mennesker må bry seg om hverandre. Som Martinsen (2012) sier, lever vi mennesker i en felles verden og er delaktige i hverandres liv. Løgstrup (2010) uttrykker at det ligger i oss, som mennesker,

at vi er ontologisk avhengig av hverandre. En av ungdommene sier det på denne måten: «Det er veldig greit å gå i sånn gruppe fordi(...)du hører andre sine historier som er ganske like dine. Og da blir du sånn(...)Jeg er ikke alene likevel(...)jeg har folk som har gått gjennom det samme(...)»

Å oppleve trygghet i gruppen kom frem av intervjuene. Å oppleve trygghet kan handle om tillitt og kan forstås i lys av Løgstrup (2010) som sier at det ligger i oss som føre-
etiske, suverene livsytringer. Tillitt er, sammen med talens åpenhet, barmhjertighet og medfølelse, fenomener som hører til i tilværelsen og er ikke menneskeskapte. Det hører til vårt menneskeliv at vi normalt møtes med naturlig tillitt til hverandre. Ungdommenes fortellinger viser at de opplevde gruppen som en trygg arena, der de kunne dele tanker og følelser.

Flere setter ord på at taushetsplikten i gruppen bidro til å oppleve trygghet, og en sier: «Jeg husker at den taushetsplikten var kjekk å ha, for da kunne jeg si alt jeg ville, uten at noe dempet meg(...)» Ungdommenes fortellinger viser at de viste hverandre tillitt og stolte på at det som ble sagt i gruppen ikke ble fortalt til andre. Dette kan forstås ut fra at møtet med hverandre ikke vil være mulig uten tillitt og vi kan ikke gjøre annet enn å våge oss frem mot den andre i tillitt og åpenhet (Løgstrup, 2010). Ungdommene setter ord på at de trenger noen å snakke med noen når de er klare for det, og at gruppen er en viktig arena som gir rom for å åpne seg for hverandre. En sier: «Jeg følte meg litt fri når jeg fikk snakke om det. Det er egentlig ikke så mange jeg kan snakke om det med». Dette viser at gruppen kan oppleves som en tillitsfull arena, og gir rom for noe som savnes i hverdagen. For å kunne avdekke såret må relasjonen være tillitsfull og åpenhet, tilgjengelighet og tilstedeværelse er viktig for å oppleve tillitt, sier Nordberg (2001). Tillitt kan forstås som en forutsetning for å oppleve å bli møtt. Uten tillitt ville det ikke være mulig å vise såret. Ungdommenes fortellinger viser at de opplever at det i gruppen gis rom for å vise såret, og at de opplever tillitt til hverandre.

Ungdommene legger vekt på betydningen av å bli møtt og dette kan forstås i lys av det etiske livs grunnfenomen. Uansett hvor mangfoldig vår kommunikasjon med hverandre er, består den alltid av å våge seg fram for å bli møtt (Løgstrup, 2010). Behovet for å bli møtt kan også forstås ut fra ungdommenes narrativer og forståelsen som fremkommer om hva det innebærer å være mellom. En måte å tolke ungdommenes

narrativer på er at gruppetilbudets betydning, å være til for hverandre, bidrar til å dekke et behov som ungdommene uttrykker mangel på, i det som er drøftet tidligere, under temaet å være mellom. Det handler om å oppleve kjærlighet. Kjærlighet blir her forstått ut fra et omsorgsvitenskaplig perspektiv.

Å bli møtt handler om omsorg. På et ontologisk plan er omsorg gjennom lindring av lidelse knyttet sammen med å gi og få kjærlighet (Arman og Rehnsfeldt, 2006). Det handler om å bli vist interesse, omtanke og respekt. Omsorgens mening representerer det virkelighetsbildet som omsorgsvitenskapen står for, og handler om menneskenes dypeste livsspørsmål. De eksistensielle spørsmålene om livets innhold, om verden, prioriteringer, menneskers forhold til hverandre og betydningen av helse, lidelse og kjærlighet. Som Arman og Rehnsfeldt (2006) sier, kan kjærligheten være det universelle svaret på livsspørsmålene. Det handler om å forstå livet sitt.

Denne studien viser at gruppetilbudet gir ny forståelse, som gir økt opplevelse av mening og sammenheng. En av ungdommene sier: «Jeg har jo fått et nytt bilde på det (...) Ser det på en annen måte. Jeg fattet ikke hva det gikk i, eller hvorfor det var sånn (...) men nå har jeg fått forklaringer(...)» Det samme er funnet hos Egge (2012). Opplevelse av mening og sammenheng er viktig for helse, som ifølge Dahlberg (2010) handler om å ha det bra.

En annen måte å forstå gruppetilbudets betydning på er ut fra livsforståelsesetikken. I livsforståelsesetikken er omsorgspersonens tro på verdien av fellesskap i vanskelige livssituasjoner grunnmotivet. Som Arman og Rehnsfeldt (2006) sier, handler det om å våge å se den andres lidelse og avgjørelsen av å gå i møte med den som lider. I gruppen, gjennom fellesskap med andre, oppleves felles mening som kan gi ny livsforståelse. Den tause lidelsen kan, ifølge Arman og Rehnsfeldt (2006), få ord og uttrykk som kan skape mening i lidelsen, gjennom den hermeneutiske dialogen. At møtet oppleves omsorgsfullt er avgjørende for å lindre et menneskes lidelse. Relasjonen er livsavgjørende. Den som gir omsorg må våge å stille spørsmål som får den andre til å åpne seg for livsforståelsen. Den hermeneutiske spiral, å ane helheten, foregriper forståelsen av et fenomen og blir forståelig først når delene bestemmer helheten. Lidelsens fenomen er helheten i omsorgen og uttrykkes spesifikt og unikt for det enkelte menneske. I møtet med mennesket nærmer man seg delene, lidelsens innhold. Når disse

delene settes sammen til en ny helhet kan man oppnå en virkelig forståelse, og en ny livsforståelse (Arman og Rehnsfeldt, 2006).

Som Emery (2006) sier, er sorg en naturlig reaksjon for alle som opplever skilsmisse. Det er helsefremmende å møte denne sorgen. Gjennom samtaler i gruppen om årsaker til skilsmisse, om ferie og høytider, om når foreldre får nye kjærester og å få nye søsken og hvordan hverdagen oppleves, åpnes det for å dele tanker og følelser. Til tross for at de åpner for sin lidelse i øyeblikket, som kan gjøre vondt, ser de i ettertid at dette lindrer ved å være til for hverandre. Dette kan forstås som at lidelse er forenelig med helse og at det ligger en eksistensiell helsefaktor i lidelse (Rehnsfeldt og Armans, 2012).

Ungdommene beskriver sin livsverden ut fra hvordan de har det i familiene sine. Ungdommenes dype tanker og refleksjoner kan forstås som at gruppetilbudet har gitt rom for undring og opplevelse av felles mening som har gitt ny livsforståelse. Gruppetilbudets betydning kan også overføres til omsorgspersonene. Ungdommene sier at det handler om å være til for hverandre. Mennesker må bry seg om hverandre, sier de.

5.2 Resultatenes betydning for praksis

Målet med studien er økt kunnskap og forståelse for hva det innebærer å være barn i skilsmissemfamilier og betydningen av PIS-skilsmissegruppetilbudet, som kan bidra til at den enkelte skal oppleve å bli møtt med utgangspunkt i sine behov i skolehelsetjenesten. Hvilken forståelse vi har for hva det innebærer å være barn i skilsmissemfamilier, har betydning for hvordan den enkelte blir møtt. I denne studien var det naturlig å sette fokus på ungdommenes opplevelser, som brukere av skolehelsetjenesten. Som Dahlberg (2010) sier, må brukeren forstås som ekspert på seg selv og omsorgen må ta utgangspunkt i brukerens livsverden. Som Barneombudet påpeker er det viktig at barn og ungdom må høres i hvilke behov de har (Barneombudet, 07.03.2014). En stor andel barn lever i skilsmissemfamilier, og det er viktig at deres behov blir hørt.

Å være skilsmissebarn kan forstås som å være mellom. Kunnskap om hva det innebærer, kan bidra til at den enkelte opplever å bli møtt og kan gi økt forståelse for behovet for PIS-skilsmissegrupper i skolen. Dette er beskrevet i punkt 5.1.1. Studien viser at PIS-skilsmissegruppetilbudet er et viktig tilbud for barn i skilsmissemfamilier. Gruppetilbudet innebærer å oppleve å bli møtt i et fellesskap, med rom for åpenhet og

undring og gjennom felles mening oppleve ny livsforståelse. Studien viser også behov for forbedringer av PIS-skilsmissegruppetilbudet. Dette var det ikke mulig å belyse i artikkelen, men er viktig for forbedring av praksis og vil derfor bli belyst under.

Betydningen av gruppesammensetningen og gruppens varighet viste seg å være viktig for opplevelse av trygghet i gruppen. Ungdommene opplevde at det var ok med seks barn i gruppene og sa at det var bra det ikke var flere. Det kom frem ulike tanker om betydningen av å kjenne de andre barna i gruppen fra før. Noen opplevde det trygt å kjenne de andre i gruppen, mens andre sa at det var bra at det ikke var flere kjente i gruppen, eller flere fra samme klassetrinn. Å kjenne de andre kan oppleves både trygt og utrygt. Dette kan forstås som vegring for å vise sårbarhet, å være redd for å utlevere seg i gruppen. Sårbarheten vi har som mennesker kan være både en svakhet og en styrke, sier Martinsen (2012). Sårbarheten er en forutsetning for å kunne leve seg inn i andres situasjon, og sånn sett en styrke, men kan gjøre det vanskelig for barn å åpne seg i gruppen, om det ikke legges til rette for opplevelse av trygghet. Studien viser at gruppesammensetningen er viktig for opplevelse av trygghet, men at dette kan oppleves ulikt. At barna kjenner hverandre fra før, trenger ikke være en fordel for opplevelse av trygghet i gruppen.

Varigheten av tilbudet kan også ha betydning for opplevelse av trygghet. Ungdommene satte ord på at det tar tid å bli kjent og at det er en prosess. Ungdommene sier det er behov for flere samlinger i gruppen, med mer tid til å snakke om seg selv. Dette kan forstås som at gruppetilbudet setter i gang en prosess, men at gruppetilbudets varighet ikke gir alle rom for å få snakke om seg selv. Som en av ungdommene sa, må den enkelte selv bestemme når den er klar for å snakke. Dette kan forstås som at noen har behov for mer tid for å føle seg trygg til å dele egne tanker og opplevelser i gruppen. Dette kan bety at noen ikke blir klar for å åpne seg før gruppetilbudet er over. Barn som var stille i gruppen overrasket med dype refleksjoner i intervjuet. Dette viser at tilbudet kan være betydningsfullt for barn, selv om de ikke deltar aktivt med egne tanker i gruppen.

Det er viktig å være klar over at det samme fenomenet kan uttrykkes på ulik måte. Menneskelige reaksjoner er både universelle og individuelle (Arman og Rehnsfeldt, 2012). Ungdommene setter ord på å oppleve dette: «Det var litt felles, men så var det jo

veldig stor forskjell på folk». Det er viktig å være oppmerksom på at hver enkelt sitter med sine unike opplevelser og samtidig kan de forstå hverandre ut fra det universelle.

Gruppetilbudet går over 6 uker og ungdommenes fortellinger viser behov for oppfølging etterpå. Ungdommene sier de har behov for å prate med noen når de er klare for det. De etterlyser tilbud om oppfølgingssamtaler. Dette kan forstås som Arman og Rehnsfeldt (2012) sier, at mennesker i et langtidsperspektiv etter opplevd kriser har behov for nære relasjoner, forståelse, å ordne opp i sitt indre kaos, å få bearbeide og finne sammenheng. Som en av ungdommene sa, er det ikke lett å si at du har det vanskelig, og å be om hjelp. Helsesøster må vise at hun bryr seg, og tilby oppfølgingssamtaler etter gruppetilbudet for å kunne kartlegge behov.

I dagens skolehelsetjenesten, hvor helsesøster er på skolen noen få timer hver uke, er det vanskelig å være synlig og oppsøkende og tilby oppfølgingstimer, slik ungdommene uttrykker ønske om. I følge Helse og omsorgsloven (2011) skal skolehelsetjenesten, som en del av kommunens forebyggende- og helsefremmende tjenester, være en del av en forsvarlig helsetjeneste for barn og unge. Men som Barneombudet (07.03.2014) påpeker, har dagens skolehelsetjeneste liten mulighet til å være et reelt lavterskeltilbud til barn og unge. Min erfaring er at barn som selv tar initiativ og ber om oppfølgingssamtaler blir prioritert. Barn som ikke uttrykker behov for oppfølgingssamtaler etter gruppetilbudet blir ikke alltid sett. Tid og rom for undring, som Martinsen (2012) peker på betydningen av, kan også være en utfordring for helsesøster i skolehelsetjenesten. Å ikke ha tid til å stoppe opp og undre seg etter møte med barn som har uttrykker å ha det vanskelig, kan gjøre at viktige spørsmål ikke blir stilt, at barnets behov ikke blir sett.

Behovet for oppfølgingssamtaler, at helsesøster er mer synlig og oppsøker barna etter gruppetilbudet for å høre hvordan det går, viser barn og ungdoms behov for å bli sett. En måte å forstå dette på er at barna opplevde at gruppelederne ikke så den enkeltes behov i gruppen. Som Nåden og Eriksson (2002) sier, vil ikke den som lider være i stand til å dele sine byrder, hvis ikke hjelperen er eksistensielt tilstede og åpen for møte. I relasjonen eller møtet mellom to mennesker hvor den ene lider er det rom for sårbarhet, lidelse, utrygghet, men også for vekst. Den som lider og den som hjelper

møtes begge som medmennesker. Den som lider kan oppleve verdighet, som er en av de viktigste verdiene i omsorgsvitenskap (Nåden og Eriksson, 2002). Som ungdommene sier er hjelperens profesjon underordnet. Ungdommene sier at mange kan se den som har det vanskelig, om de bare åpner øynene sine. Dette kan forstås som at det handler om en holdning, om å ville ta imot den etiske fordring (Løgstrup, 2010). En av ungdommene setter ord på dette, og sier: «Så det jeg tror skal til er at folk skal gidde å bry seg».

I artikkelen ble det ikke mulighet for å omtale DEF, den eksistensielle forbindelse, som metode, for bedre å kunne følge opp den enkelte i skolehelsetjenesten og forebygge fremtidens sår og vanskeligheter. Tanken er at den som har opplevd krise gjennom å bli vist kjærlighet og respekt, selv kan lete seg frem til hva som bidrar til lindring og kan i hovedsak selv lede ivaretagelsen. De universelle behovene er naturlige behov som nærhet, naturlig møte, felleskap, kontinuitet og tid (Arman og Rehnsfeldt, 2012). Dette er viktig kunnskap som kan bidra til at den enkelte opplever å bli sett, møtt og forstått. Å være til for hverandre er naturlig omsorg. Det handler om å bry seg om hverandre.

Helsesøster kan gjennom samtale hjelpe den enkelte å finne støttepersoner i nettverket som kan hjelpe i et langtidsperspektiv. Involvering av venner og familie er viktig og her er det rom for forbedringer. Etter gruppetilbudet sendes brev til foreldene med oppsummering av gruppetilbudet. Det oppfordres til å gi tilbakemeldinger, enten i form av et evalueringsskjema, eller ved å ta kontakt med gruppelederne. Min erfaring er at svært få foreldre tar kontakt og foreldreinvolvering fortjener økt fokus for å bedre kunne følge opp den enkeltes behov. I samtalene med foreldrene i forbindelse med innhenting av samtykke viste det seg at flere hadde noe på hjertet som de delte når de fikk muligheten. Dette handlet om tanker om betydningen gruppetilbudet hadde hatt for barnet.

Ungdommene setter også ord på at ikke alle barn har foreldre som er tilgjengelige for de og at foreldre har ulik evne til å forstå at det kan være vanskelig å være barn i skilsmissefamilier. Som en av ungdommene sa, kan helsesøster hjelpe barnet å formidle til foreldrene hvordan barnet har det, når foreldre ikke forstår at barnet har det vanskelig. Helsesøster kan også være mer tydelig som samfunnsaktør og bidra til at

barnas stemmer blir hørt, basert på kunnskap og erfaring, for å øke forståelsen for at det kan være vanskelig å være barn i skilsmissefamilier.

At ungdommenes stemmer blir hørt vil kunne bidra til økt forståelse for barn og ungdoms behov som brukere i skolehelsetjenesten. Økt kunnskap og forståelse for hva det innebærer å være barn i skilsmissefamilier, og om hvilken betydning det har å delta i PIS-skilsmissegruppe på skolen er viktig for å kunne møte denne brukergruppens behov. Ungdommene opplever at skilsmissegrupper er et viktig tilbud både på barneskolen og ungdomsskolen. Ungdommene setter ord på ønske om et utvidet tilbud og sier at helsesøster må være mer synlig på skolen og tilby oppfølgingssamtaler.

Det er et håp om at andre i skolehelsetjenesten ser nytten av denne studien og at økt kunnskap og forståelse for hva det innebærer å være barn i skilsmissefamilier kan bidra til at barna opplever å bli sett og møtt. Videre er det et håp om at fokus på tilføring av økte ressurser til skolehelsetjenesten bidrar til at PIS-skilsmissegruppetilbud blir tilgjengelig for alle barn som opplever behov for det og ikke er avhengig av hvilken kommune eller skole barnet hører til.

5.3 Forslag til videre forskning

Det er pekt på behovet for økt foreldreinvolvering i forbindelse med PIS-skilsmissegrupper i skolehelsetjenesten. I telefonsamtalene med foreldre i forbindelse med innhenting av samtykke til deltakelse i studien delte foreldre ulike tanker om betydningen av gruppetilbudet. Å undersøke gruppetilbudets betydning ut fra et foreldreperspektiv ville vært interessant, for økt forståelse av PIS-skilsmissegruppetilbudet ut fra foreldreperspektivet.

Videre er det i media økt fokus på at stadig flere foreldre ønsker 50 -50 samværsordning for barna etter skilsmisse, men at det ikke foreligger forskning på hvordan barn opplever denne samværsordningen. Det ville derfor være interessant å undersøke hvordan 50-50 samværsordning oppleves av barn i Norge.

5.4 Metodiske betraktninger

Målet med denne studien er å avdekke essensiell mening. Helhetsfortolkningen av studien må forstås som en av flere mulige tolkninger. Studien bygger på 5 ungdommers fortellinger om hvordan de opplevde gruppetilbudet, deres tanker om betydningen av dette tilbudet og hva det innebærer å være barn i skilsmissec familier. Utvalget er lite, men fortellingene er troverdige og handler om den enkeltes livsverden, den enkeltes opplevelser, erfaringer, forventninger og behov. Flere ungdommer som informanter og søsken kunne ha gitt et verdifullt bidrag til flere nyanser.

Det må tas høyde for at resultatene kan være påvirket av at ungdommenes alder varierer fra 13-15 år og modningen som skjer i løpet av disse årene. Videre må det tas høyde for at det var fra et til fem år siden gruppetilbudet og at dette også kan påvirke resultatene. Spørsmålet var i forkant om fem år var for lenge for å kunne huske hvordan de opplevde gruppetilbudet. I intervjuene ble jeg overrasket over hvor mye den enkelte kunne gjengi flere år etter. Ungdommenes dype refleksjoner over betydningen dette tilbudet har i deres liv gjorde sterke inntrykk. Det er verdt å legge merke til at ungdommene er opptatt av kjærlighet og omsorg uten at intervjuer stilte spørsmål om dette.

Ved å velge å intervju ungdommer jeg har truffet før, var tanken at jeg i større grad kunne formidle trygghet. Hvis jeg skulle velge å intervju ungdommer som jeg ikke har møtt tidligere som helsesøster vil det kanskje være vanskeligere å skape denne tryggheten. Samtidig kan det tenkes at funnene kan være påvirket av at informantene hadde møtt intervjueren tidligere. Med tanke på at det var fra et til fem år siden deltakelse i gruppetilbudet, at tilbudet bare varte i seks uker og at intervjuer ikke hadde hatt kontakt med noen av informantene etter at de sluttet på barneskolen er det liten grunn til å tro at det som kommer frem av intervjuene er noe annet enn tankene informantene delte.

6.0 Konklusjon

Denne studien avdekket to tema som kan øke forståelsen for hva det innebærer å være barn i skilsmissec familier og PIS-skilsmissec gruppetilbudets betydning. Å være barn i skilsmissec familier kan forstås som *å være mellom* og innebærer å ha ambivalente tanker og doble følelser. Å være mellom innebærer utfordringene mange år etter skilsmissec. Det handler om å bli dratt mellom foreldrene, å savne, å ha tanker om skyld og å ha behov for kjærlighet. *Å være til for hverandre* er essensen i ungdommenes fortellinger om gruppetilbudets betydning, og handler om å oppleve trygghet, å bli møtt og å oppleve ny forståelse. Gruppetilbudet gir rom for samtaler og åpenhet om det som betyr noe i livet og innebærer opplevelse å bli sett og møtt, som ungdommenes uttrykker behov for. Studien viser at PIS-skilsmissec grupper kan bidra til ny livsforståelse og oppleves av deltakerne som et viktig tilbud. De omsorgsvitenskaplige begrepene lidelse, kjærlighet og interdependens har bidratt til ny og dypere forståelse av ungdommenes levde erfaring.

Referanser

- Ahrons, C.R (2006). Family ties after divorce: Long-term implications for children. *Family Process*, Vol. 46, No.1. FPI.Inc.
- Amato P.R Kane J.& James S.(2011). Reconsidering the «Good divorce», Department of Sociology, Pennsylvania State University, Published in final edited form as: *Fam. Relat.* 2011 Dec; 60(5): 511-524.
- Amato, P.R (2001). Children of divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991)Meta-Analysis. *Journal of Family Psycology*,15(3), 355-370
- Amato, P.R.(2000). The Concequences of Divorce for Adults and Children. *Journal of Marriage & Family*, 62(4), 1269-1287.
- Amato P.R.(1999). The postdivorce Society, How divorce is shaping the family and others forms of social organization, i Thompson R.A & Amato P.R. (1999) *The Postdivorce Family. Children, Parenting and Society*. SAGE publications, California.
- Arman M. og Rehnsfeldt A.(2012). *DEF-Det existentiella Förbandet: Existentiellt omhändertagande efter katastrof*. Stockholm: Liber.
- Arman M. og Rehnsfeldt A. (2006). *Vårdande som lindrar lidande: Etik i vårdandet*. Stockholm:Liber AB.
- Bakken, H.(10.09.2014).*Ungdom takler skilsmisse helt greit*. Hentet 17.03.2015 fra <http://www.aftenposten.no>
- Barneombudet (2014). *Rapport: Helse på barns premisser*. Hentet 26.04.2014 fra <http://www.Barneombudet.no>

- Booth A., Amato PR. (2001). Parental predivorce relations and offspring postdivorce well-being. *Journal of Marriage and the Family*. 63:197-212.
- Butler I, Scanlan L, Robinson M. (2003). *Divorcing Children. Childrens experience of their parents divorce*. Jessica Kingsley Publishers, London and Philadelphia.
- Dahlberg K & Segersten K. (2010). *Helsa och vårdande: I teori og praxis*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Egge H. (2012). «Du er ikke alene». *Samtalegrupper som helsefremmende tiltak for skilsmissebarn*. En grounded theory studie, Master of public Health, Nordic School of Public Health, NHV.
- Emery E.R.(2006). *The truth about Children and Divorce. Dealing with the emotions so you and your children can thrive*. PhD. Based on 25 years of groundbreaking research. Published by Penguin Group (USA), Inc.375 Hudson Street, New York, U.S.A.
- Eriksson K, I Bergbom & Gustin (2012). Att identifiera och bestemma begrepp inom vårdvetenskap som disciplin, I *Vårdvetenskapliga begrepp i teori og praktik*. Forfattarna och Studentlitteratur.
- Eriksson K.(Ed.). (1990). *Pro caritae: en lægebeskrivning av caritativ vård*. Institusjonen for vårdvetenskap Åbo Akademia, Vasa.
- Gadamer H.G. (2003). *Forståelsens filosofi. Utvalgte hermeneutiske skrifter*. Cappelen Akademisk forlag.
- Helse og omsorgsloven (2011). *Lov om kommunale helse- og omsorgstjenester m.m. (helse- og omsorgstjenesteloven)* Hentet 15.04.2014 fra <http://www.lovdatab.no>
- Jekielek SM. (1998). Parental conflict, marital disruption and childrens emotional well-being. *Social Forces*. 1998;8:39-66.

- Lauritzen (27.01.2015). *Stadig flere barn får delt bosted:- Et sosialt eksperiment, mener psykolog*. Hentet 28.01.2015 fra <http://www.nrk.no>
- Linseth og Nordberg (2004). A phenomenological hermeneutical method for researching lived experience, *Scandinavian journal of Caring Science*, 18: 145-153.
- Ljøen H. (10.03.2015). *Skilsmisseuken «Skilt» på NRK Super*. Hentet 25.03.2015 fra <http://www.nrk.no>.
- Løgstrup K.E. (2010). *Den etiske fordring*. 4.utgave, Århus. Forlaget Klim.
- Malterud K.(2013). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning, en innføring*. 3.utgave, Universitetsforlaget.
- Marscall A.(2014). *The Time-shared Child. Exploring children`s perspectives on everyday life with two households*. Faculty of social sciences, University of Copenhagen. Submitted: April 2014. ISBN 978-87-7611-785-6.
- Martinsen K. (2012). *Løgstrup og sykepleien*, Akribe AS, 2012.
- Norberg A, Bergsten, M. & Lundman, B.(2001). A model of consolation. *Nursing Ethics*, 8(6), 544-553. Tilgjengelig fra Cinahl.
- Nordic Journal of Nursing Research (2015). Hentet 01.05.2015 fra <http://www.njnr.sagepub.com>
- Nordland E. (13.12.2014). *Barnas stemme blir borte i stormen*. Hentet 28.01.2015 fra <http://www.Dagsavisen.no>

- Nåden D. og Eriksson (2002). Encounter: A Fundamental Category of Nursing as an Art. *International Journal for Human Caring*, 6(1), 34-39. Tilgjengelig ved bibliotek, HSH.
- Rehnsfeldt og Arman (2012). Significance of close relationships after the tsunami disaster in connection with existential health: A qualitative interpretive study. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*. 20(3), 537-45. Tilgjengelig fra LM.
- Strohnschein L. (2005). Parental divorce and child mental health trajectories. *Journal of Marriage and Family*. 67:1286-1300.
- Størkesen I. (2006). *Parental divorce: Psychological distress and Adjustment in Adolescent and Adults Offspring*”, Submitted for the Dr.psychol.degree 2005. Department of Psychology, Faculty of Social Sciences, University of Oslo.
- Terjesen, M.(27.06.2014). *Skilsmisser årsak til skolefravall*. NRK Rogaland. Hentet 27.06.2014 fra www.nrk.no.
- Thomassen M.(2006). *Vitenskap, kunnskap og praksis: Innføring i vitenskapsfilosofi for helse- og sosialfag*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Thuen F, I Dyregrov A. (2001). Barn og skilsmisser-en gjennomgang av forskning på feltet, I *Et liv for barn. Utfordringer, omsorg og hjelpetiltak*. Fagbokforlaget.
- Voksne for barn (u.å). Informasjon om PIS-skilsmissegrupper. Hentet 24.04.2015, fra <http://www.vfb.no>
- Voksne for barn (2013). «Kjære mamma og pappa. Det er vanskeligere å oppleve skilsmisse enn dere tror.» Hentet 24.02.2015 fra <http://www.vfb.no>
- Weston F. (2009) Effects of divorce or parental separation on children, i *British Journal of schoolnursing*, Vol 4., No.5.

Zeratsion H., Dalsklev M., Bjertness E., Lien L., Haavet O., Halvorsen J. et.al.(2013).
Parental divorce in late adolescence does not seem to increase mental health
problems: a population study from Norway. *BMC Public Health*. ISSN 1471-
2458. 13 . DOI: [10.1186/1471-2458-13-413](https://doi.org/10.1186/1471-2458-13-413)

Vedlegg

Vedlegg 1.

Artikkel

Vedlegg 2.

Svar på framleggingsvurdering, REK.

Vedlegg 3a.

Informasjonsbrev til foreldre, og forespørsel om samtykke til barnets deltakelse i forskningsprosjektet: PIS-skilsmissegrupper for barn. Hva betyr dette gruppetilbudet for barn som har opplevd skilsmisse? Samtykke til deltakelse i masterstudie.

Vedlegg 3b.

Informasjonsbrev til informanten, og forespørsel om samtykke til deltakelse i forskningsprosjektet: PIS-skilsmissegrupper for barn. Hva betyr dette gruppetilbudet for barn som har opplevd skilsmisse? Samtykke til deltakelse i masterstudie.

Vedlegg 4.

Intervjuguide.

Vedlegg 5.

Tilbakemelding fra NSD

Vedlegg 6.

Tabell 2a. Strukturanalyse for temaet *Å være mellom*.

Vedlegg 7.

Tabell 2b. Strukturanalyse for temaet *Å være til for hverandre*.

«Å være mellom».

En kvalitativ oppfølgingsstudie – om hva PIS-skilsmissegruppetilbud betyr for barn som lever i skilsmissec familier.

Corresponding author

Grethe Aarreberg Lofthus, Helsesøster/Masterstudent i Klinisk helse og omsorgsvitenskap, Høgskolen Stord/Haugesund. (Kontaktinformasjon oppgis ved innsending til tidsskift).

Frode Skorpen, Førsteamanuensis, Avdeling helsefag, Høgskolen Stord/Haugesund, Postboks 1064, 5407 Stord. Tel: 004753491452 Email: Frode.Skorpen@hsh.no

Antall ord: 4927 og 2 tabeller.

Merknad: Artikkelen vil bli oversatt til engelsk og marger vil bli justert iht gjeldende retningslinjer før innsending.

Funding

This research received no specific grant from any funding agency in the public, commercial, or non-profit sectors.

Conflict of interest

The authors declare that there is no conflict of interest

Sammendrag

Hensikt: Målet med studien er økt forståelse for hva PIS-skilsmissegruppetilbudet betyr for barn som lever i skilsmissefamilier.

Bakgrunn: Studien er basert på omsorgsvitenskaplig perspektiv og ontologisk antakelse om menneskelig interdependens.

Metode: Den metodiske tilnærmingen er fenomenologisk-hermeneutisk.

Resultat: To tema kom frem av analysen: *Å være mellom og å være til for hverandre*

Konklusjon: PIS-skilsmissegrupper kan bidra til ny livsforståelse og oppleves som et viktig tilbud. De omsorgsvitenskaplige begrepene lidelse, kjærlighet og interdependens har bidratt til ny og dypere forståelse av ungdommenes levde erfaring.

Nøkkelord

Fenomenologisk-hermeneutisk, PIS-skilsmissegruppe, lidelse, kjærlighet, interdependens.

Introduksjon

I Norge opplever årlig over 30000 barn at foreldrene flytter fra hverandre. I mars 2015 fylte NRK Super en uke med temaet «Skilt», for å hjelpe barn å takle foreldrenes samlivsbrudd¹. Spørsmålet stilles om ungdom har utviklet måter å beskytte seg på, som følge av at skilsmisser er blitt så vanlig². I en spørreundersøkelse om frafall i videregående skole, svarte 50 av 100 ungdommer at skilsmisse og nye parforhold var en av grunnene til at de sluttet³. Skilsmisse er det flest barn henvender seg til Barneombudet om⁴.

PIS-skilsmissegrupper tilbys på barneskoler og ungdomsskoler i Norge. (PIS: plan for implementering av skilsmissegrupper i skolen.) Gruppetilbudet ledes av helsesøster og sosiallærer, gir barn mulighet til å snakke om skilsmissen og er basert på internasjonal forskning, erfaring og brukermedvirkning⁵. Denne studien vil se på betydningen av PIS-skilsmissegruppetilbudet, i et omsorgsvitenskaplig perspektiv, med utgangspunkt i Løgstrup⁶, Martinsen⁷, Rehnsfeldt og Arman^{8,9}, og Rehnsfeldt og Arman¹⁰, som legger vekt på at mennesker lever i et fellesskap og er avhengige av hverandre.

Tidligere forskning

Størkesen¹¹ sier det er mye som tyder på at skilsmissegrupper for barn er et gunstig tiltak. En masterstudie viser at skilsmissegrupper kan være et viktig tiltak i folkehelsearbeidet. Fellesskapet med andre skilsmissebarn har en helsefremmende effekt. Elevene får noen å identifisere seg med, de opplever åpenhet og uttrykker

gjensidig støtte til hverandre. Resultatet er økt trygghet og selvtillit, økt forståelse av skilsmissen og foreldre/steforeldre, samt evne til å se de positive sidene ved skilsmissen¹².

I følge Thuen¹³, spriker forskningen i ulike retninger og har medført opphetet debatt, om hvor skadelig samlivsbrudd er for barn. Forskerne er enige om at skilsmissebarn i vesentlig større grad rapporterer psykologisk smerte og at barn med foreldre som samarbeider godt, best klarer å finne sammenheng og mening i livet. En norsk studie fra 2013 viser at ungdom som opplever skilsmisse etter 15 årsalder ikke sliter mer enn andre¹⁴. Ahrons¹⁵ viser at 20 år etter skilsmissen er kvaliteten på familiesystemet påvirket. Nye ekteskap er en utfordring for mange. Politikk, ulike måleredskaper og forskerens syn påvirker funn. Barns stemmer må bli hørt, for deres opplevelser er ulike de voksnes.

Størkesen¹¹ sier at norsk og internasjonal forskning tyder på at skilsmissebarn har økt risiko for psykososiale tilpasningsproblemer, og viser til Amato's metastudie¹⁶, et kjernestudie innen feltet. I Størkesens¹¹ studie rapporterte skilsmisseungdommene mer symptomer på angst og depresjon, lavere subjektiv opplevelse av velvære, og mer skolerelaterte problemer. I følge Amato¹⁷ har tidligere forskning^{18,19,20} gitt hypotesen om «den gode skilsmissen», som har preget familieterapeuter, rettssystemet, media og befolkningen. Amato¹⁷ tilbakeviser «den gode skilsmissen» som et universalmiddel for å fremme barns opplevelse av å ha det bra i skilsmissec familier. Barn opplever skilsmisse som en krise, etterlyser forståelse for at skilsmisse innebærer tøffe erfaringer, og har vansker med å få reell informasjon om skilsmissen, som kunne ha hjulpet dem å forstå bedre. Familiekrisen er en langtidsprosess²¹. I følge Emery²², forsvinner smerten etter

skilsmisse aldri, selv for de mest robuste barna, og det skader barnet om foreldrene ikke tillater barnet å ha sine egne, smertefulle følelser. En dansk studie av Marschall²³ viser at barna som flytter mellom foreldrene ukentlig etter beste evne prøver å tilpasse seg sin nye livssituasjon, og finne strategier for å takle savn og sorg etter den forelder de ikke er hos.

Hensikt

Målet med studien er økt kunnskap og forståelse for hva PIS-skilsmissegruppetilbud betyr for barn som lever i skilsmissec familier.

Metode

En fenomenologisk-hermeneutisk metode ble valgt. Metoden gir mulighet for økt forståelse av et fenomen, ungdommers opplevelse av PIS-skilsmissegruppens betydning. Metoden skal kunne bidra til økt innsikt i meningen som fremkommer av ungdommenes levde erfaring.

Design

Studien benyttet et kvalitativt beskrivende forskningsdesign med semistrukturerte intervjuer. Intervjuguide med to hovedspørsmål og oppfølgingsspørsmål ble benyttet.

Utvalg

To gutter og tre jenter i aldersgruppen 13-15 år som deltok i gruppetilbud i 4.-7.klasse på barneskolen er intervjuet. For å gjøre intervjusituasjonen tryggest mulig for informantene, ble utvalget begrenset til elever intervjuer hadde møtt før. Populasjonen besto av 36 ungdommer. Ingen av informantene har hatt kontakt med intervjuer etter overgang til ungdomskolen.

Forskningsetiske overveielser.

Regional etisk komitè, REK-vest, vurderte studien ikke søknadspliktig, som oppfølgingsstudie av eksisterende tilbud, 12.03.2014 (ref.2014/507). Oppfølgingsstudien er godkjent av NSD, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste, 12.06.2014 (ref.38911/3/JSL). Ungdommene og foreldre med foreldreansvar har undertegnet skriftlig, informert samtykke basert på muntlig og skriftlig informasjon. Informasjon om frivillig deltakelse og mulighet for å trekke seg når som helst ble vektlagt. For å sikre anonymitet er personlige opplysninger og lydopptak oppbevart innelåst og adskilt fra datasamlingen. Lydopptak slettes når studien avsluttes. Sitater er anonymisert. Informantene er gitt fiktive navn, uavhengig av kjønn.

Datainnsamling

Intervjuene ble gjennomført i 2014. Intervjuene varte mellom 25 og 55 minutter, ble tatt opp på bånd og transkribert fortløpende. Alle intervjuene ble inkludert i analysen, og innebærer 109 sider tekst.

Data analyse

Lindseth og Nordbergs²⁴ fenomenologisk-hermeneutisk metode er brukt i analyseprosessen. Metoden er hermeneutisk, basert på tolkning av tekst. Med utgangspunkt i fenomenologi rettes fokus på den forståelige meningen i de opplevelser og levd erfaring informantene deler med intervjueren. Narrative intervju ble transkribert, og basert på gjennomlesning av hele teksten ble en naiv forståelse formulert. Teksten ble deretter lest igjen og delt inn i meningsenheter, som ble kondensert og delt inn i tema og subtema, og sammenlignet med den naive forståelsen. Teksten ble lest på nytt som en helhet og naiv forståelse, tema og subtema ble reflektert over i forhold til relevant litteratur. En helhetlig forståelse ble formulert.

Resultat

Naiv forståelse

Gruppetilbudet er viktig for barn i skilsmisseg familier. Ungdommene husker overraskende mye fra gruppen, selv fem år etter gruppetilbudet. De er åpne, har mye på hjertet og formidler med innlevelse. Tankene de deler handler om gruppetilbudets betydning for eget liv, og hva det innebærer å være barn i skilsmisseg familier. Skilsmissegens betydning for eget liv oppleves ulikt. Alle opplever at hverdagen påvirkes av å ha skilte foreldre, også når ungdommen ikke kan huske tiden før skilsmisseg. De ulike temaene som ble tatt opp i gruppen, knyttes til egen livsverden. Vanskelige valg i forhold til samværsordninger, ferier, høytider, nye personer i familiene, savn og tanker om skyld, er utfordringer ungdommene deler. Ungdommene legger vekt på at

skilsmissebarn har behov for å vite at noen er der for de og trenger å snakke med noen som lytter og forstår, når de er klare for det. Ungdommene mener at gruppetilbudet er like viktig på ungdomsskolen som på barneskolen, og vil anbefale det til andre som opplever at de trenger det. De foreslår at gruppetilbudet utvides, med mer tid til hvert enkelt tema, og med tid til å få snakke om seg selv.

Strukturanalyse

Tematisk strukturanalyse resulterte i 127 meningsenheter, 127 kondenserte meningsenheter, åtte subtema og to tema. Som det fremkommer av tabell 1 kom det første temaet, *å være mellom*, frem av fire subtema: *å bli dratt i mellom*, *å savne*, *å ha tanker om egen skyld*, og *å ha behov for kjærlighet*. Det andre temaet, *å være til for hverandre*, kom fram av de fire subtemaene *å oppleve trygghet*, *å bli møtt*, *å være til for hverandre* og *å oppleve ny forståelse*. Kondensasjon-abstraksjonsprosess for temaet *Å være mellom* illustreres i tabell 2, hvor fire meningsenheter relatert til subtemaene presenteres.

Temaet *å være mellom* handler om ungdommenes tanker om å ha skilte foreldre, og innebærer å bli dratt mellom foreldrene, å savne, å ha tanker om egen skyld og å ha behov for kjærlighet. Subtema en handler om *å bli dratt mellom*: «Du blir som en delt sjel. Den ene tilhørte den ene, den andre tilhørte den andre.» (Emma)

Ungdommene deler tanker om vanskelige valg knyttet til hverdag, ferier og høytider. Situasjoner de nevner som utfordrende er valg av bosted og samværsordning, ukentlig pakking, og koordinering av ferier og høytider. Hverdagen påvirkes av å ha skilte foreldre mange år etter skilsmissen og det oppleves på ulik måte. En sier: «Det har jo alt med livet mitt å si. Jeg er jo fram og tilbake. Jeg bor jo så å si i en koffert.»

Hverdagen har blitt ekstremt forandret for en etter å ha opplevd ny skilsmisse. Lisa beskriver hverdagen som ganske normal, men opplever ukentlig pakking som en utfordring. Valg av bosted og samværsordning er vanskelig. Det er vanskelig å velge den ene framfor den andre, basert på egne behov: «...Du blir dratt i hver ende av armen,... og snart måtte en av de slippe...Det var en veldig sånn...ekkel følelse...på vegne av de på en måte.» (Emma)

En opplever det positivt å få bestemme mer selv, men samtidig mer rotete, og opplever 50-50 best. En annen har ønsket 50-50 samværsordning lenge og endelig blitt hørt. En opplevde lettelse over å slippe å velge mellom foreldrene, da den ene fikk foreldreansvaret etter rettsak. En annen sier: «Vanskeligst ... det har vært...rettsak...DEN tiden var veldig hard...det var ekkelt alt, ...jeg likte ikke at de kranglet.»

En husker spesielt godt at ferie var tema, fordi den ene hadde bestilt feriereise som kolliderte med den andres planer og alt ble kaos. Ferie oppleves som en utfordring fortsatt. En annen har aldri opplevd ferie med den ene forelderen.

Subtema to handler om *å savne*. Å velge den ene medfører savn av den andre. Å velge 50-50 løsning er en måte å redusere savn på, sier en. En savner livet slik det var, til tross for forståelse om at det ikke går, og en savner en helhet: «...Jeg vet ikke om jeg ville hatt foreldrene mine sammen, ...men allikevel ville jeg hatt de sammen. Jeg ville ha en helhet...». (Ida)

Subtema tre, *å ha tanker om egen skyld*, gikk igjen i fortellingene. Ida forteller at hun opplever at disse tankene er vanskelige: «Var det min feil? DET har ofte jeg tenkt.» «Jeg var veldig sånn...hvorfor...det blir sånn intenst ..du går bare rundt og tenker...hvorfor? Var det meg? Ville de ikke ha meg?...Var det derfor det ble

krangel?....» Å snakke om dette i gruppen gjorde at tanker om at det kanskje var hennes feil, eller at hun kunne ha gjort noe annerledes, kunne legges bort.

Subtema fire er *å ha behov for kjærlighet*. Om hva skilsmissebarn trenger, sier Lisa spontant: «Kjærlighet!» Barn og ungdom trenger kjærlighet fra alle, sier hun. Barn kan føle at de får mindre oppmerksomhet fra begge foreldrene, fordi de bruker mer tid på hat enn på kjærlighet, sier en. Foreldres nye kjærester, stesøsken og nye halvsøsken er en utfordring. Nye familiemedlemmer kan gi opplevelsen av mindre oppmerksomhet. En har aldri likt den nye kjæresten til forelderen, eller kjærestens barn. En opplever å være flau over å ikke ha likt at mor fikk ny kjæreste og har aldri før delt disse tankene med noen. Erik setter ord på en opplevelse som er god og vond samtidig: «Det er egentlig vanskelig å tenke på at foreldrene dine ikke er...sammen. Jeg vil samtidig ikke tenke på det heller...for tenk, da hadde jeg ikke fått søsken og sånn.»

En sier at det kan være vanskelig for barn å forstå hva kjærlighet er, sånn de voksne formidler det. Barn ønsker at foreldrene skal være glad i hverandre og forstår ikke at det er mulig når foreldrene får nye kjærester, sier en. Hvorfor det ble skilsmisse er ungdommene opptatt av. To sier at foreldrene ikke passet sammen, en sier de ikke likte hverandre lenger og to forteller om mye konflikter som bakgrunn for skilsmissen.

Opplevelse av at foreldrenes nye ektefeller samarbeider med sine tidligere ektefeller gir nye spørsmål. Lars sier: «...Da begynte jo jeg å lure på hvorfor mamma og pappa ikke klarte å samarbeide...Mamma klarte ikke sette ord på det, og det klarte ikke pappa heller...».

Å oppleve ansvar for at den nye familien skal fungere gjør at du gjør det beste ut av det, sier en. Å oppleve ansvar for foreldrene og ville være hos foreldrene sine, selv om

foreldrene har problemer, settes også ord på: «Jeg vil ikke vekk fra mamma, selv om hun er...kanskje ikke helt klarer å stå på egne bein...»

Det andre temaet handler om hvordan ungdommene opplevde gruppetilbudet og hva det har betydd. Å *være til for hverandre* innebærer å oppleve trygghet, å bli møtt, å være til for hverandre og å oppleve ny forståelse. Subtema en er å *oppleve trygghet*. Det handler om trygghet i gruppen, trygghet i felles opplevelser, og om trygghet, grunnlaget for å åpne seg. Å oppleve fellesskap med andre i samme situasjon og å ikke være alene i verden som har det sånn, er ungdommene opptatt av. Emma sier: «Det er veldig greit å gå i sånn gruppe fordi...du hører andre sine historier som er ganske like dine. Og da blir du sånn...jeg er ikke alene likevel,...jeg har folk som har gått gjennom det samme...». Ungdommene opplevde trygghet i gruppen. Erik sier: «Jeg følte meg litt fri når jeg fikk snakke om det. Det er egentlig ikke så mange jeg kan snakke om det med.»

Flere mente at det var bra det ikke var flere enn seks barn i gruppen, og at det ville vært vanskeligere å snakke fritt hvis det hadde vært flere fra samme klassetrinn. En opplevde det trygt å kjenne de fleste i gruppen fra før. Å få snakke når man er klar for å snakke er viktig. At ingen ble presset til å si noe og selv få bestemme hva som er ok å fortelle, opplevdes positivt. En vurderte om det var trygt å fortelle noe ved oppstart i gruppen, men at dette ble glemt når hun kjente seg igjen i tema som ble tatt opp. Flere sa at taushetsplikten var viktig. «Jeg husker at den taushetsplikten var kjekk å ha, for da kunne jeg si alt jeg ville, uten at noe dempet meg,... Jeg visste jo at alle...hadde det likt som meg.» (Ida)

Subtema to er å *bli møtt*, og handler om å ha noen når du trenger det, om behovet for at noen ser, å ha noen å snakke med når du trenger det og oppleve å bli tatt på alvor.

Ungdommene setter ord på at skilsmissebarn har behov for å bli møtt: «... foreldrene

tenker litt mer på seg selv... jeg skjønner det på en måte, for det er jo de det går mest utover,... Men... det er ikke lett for et lite barn å skulle sitte der i midten,...» (Emma)

Ungdommene er opptatt av å ha noen som lytter og forstår og som er til å stole på. Det kan være en venn, en forelder, en lærer eller en nabo. Personens yrke ikke så viktig, men at personen forstår det du sier og ikke ler av deg. Det er mange som kan se, om de bare åpner øynene sine: «Så det jeg tror skal til er at folk skal gidde å bry seg.» (Emma)

Ungdommene opplever at foreldre har ulik evne til å forstå barnets situasjon og sier at det kan handle om ulik livserfaring. En opplever at den ene forelderen forstår at det er vanskelig å være skilsmissebarn, mens den andre bare ser muligheter og løsninger. Emma sier: «Jeg tror ikke alle foreldre vil at barnet skal gå i gruppe... du trenger ikke gå der og snakke om oss, for det er vårt privatliv. Hvorfor trenger du det, vi har det fint vi... Men kanskje har ikke forelderen sett at barnet har det ikke fint...»

Barn som opplever at foreldrene ikke tar barnets behov på alvor trenger at en annen voksen bidrar til at barnets stemme blir hørt, sier en. At helsesøster bør være mer synlig på skolen og oppsøke elevene jevnlig for å høre hvordan de har det, blir poengtert. Fordi det er så vanskelig å si fra selv, er det viktig at noen ser den som har det vanskelig og viser det: «Jeg ser at du ikke har det så bra. Har du lyst å snakke om det? ... hvis du ikke vil, må du vite at jeg er her.... Det er veldig gode tanker og ord å høre...».

Subtema tre er *å være til for hverandre*. Ungdommene sier at mennesker må bry seg om hverandre. Dette handler om: « At du vet at du har noen faktisk, at du ikke er alene i verden.» (Emma) Ungdommene deler mange tanker om å være til for hverandre, om betydningen av å snakke sammen og lytte til hverandre og om å finne på noe å gjøre sammen. Å ha en god venn er viktig for alle. Ungdommene opplever at gruppetilbudet er viktig på barneskolen og at det også burde vært tilbudt på ungdomsskolen.

Individuelle samtaler med helsesøster kan ikke erstatte gruppetilbudet som gir opplevelse av et fellesskap med andre i samme situasjon, sier de. Gruppetilbudet huskes som en god opplevelse. Fire sier det har hatt betydning etterpå. En klarer ikke å sette ord på hvilken betydning tilbudet har hatt, men synes det var kjekt. Ungdommene foreslår flere samlinger i gruppen over lengre tid, med mer tid til å kunne snakke om seg selv. Oppfølgingsgruppe etter et halvt år er ifølge ungdommene viktig for å høre hvordan det går etter gruppetilbudet. Alle vil anbefale gruppetilbudet til andre som opplever at de trenger det. Emma sier: «Jeg tror det kan hjelpe veldig mange å komme seg ut av det lille skallet de gjemmer seg inni.»

Subtema fire er *å oppleve ny forståelse*. Ungdommene forteller om undring over uvisshet i forhold til fortiden og at det har blitt litt lettere etter gruppetilbudet, når de forstår mer. Ida sier: «Det var jo mye som gikk opp for meg da. Jeg følte det ble lettere for meg etterpå. Jeg visste litt mer om hva det gikk i.» Etter samtaler i gruppen er det mulig å gå videre i livet og vite at det ikke er min feil at foreldrene ble skilt, sier en. Gruppetilbudet kan ha betydning for helse og livsglede og kan gi en lettet følelse, blir også sagt.

Helhetsfortolkning med diskusjon

Temaene, *å være mellom* og *å være til for hverandre*, oppsummerer essensen av strukturanalysen. Dette vil bli diskutert i et omsorgsvitenskaplig perspektiv. Hvordan det oppleves å være barn i skilsmisefamilier kan forstås som *å være mellom* og handler om å oppleve å bli dratt mellom, å savne den ene, å ha tanker om egen skyld og å ha behov for kjærlighet. Skilsmisse er et vanlig fenomen i vårt samfunn, men ungdommenes narrativer og tidligere forskning^{13,15} viser at det gjør noe med en. Dette kan forstås som et sårbart tema, som det er viktig å sette fokus på. Vår forståelse påvirker hvordan skilsmissebarn blir møtt i skolehelsetjenesten. Det er spesielt viktig at barns stemmer blir hørt, for deres opplevelser er ulike de voksnes¹⁵.

Ungdommenes fortellinger viser at skilsmissen påvirker hverdagen mange år etter og at familiekrisen ikke er en på-av hendelse²¹. De positive sidene med skilsmissen, som Egge¹² sier at gruppetilbudet skal gjøre det lettere å se, er ikke fremtredende i ungdommenes fortellinger. Bare en av ungdommene deler at skilsmissen har positive sider: «Det er egentlig vanskelig å tenke på at foreldrene dine ikke er...sammen. Jeg vil samtidig ikke tenke på det heller...for tenk, da hadde jeg ikke fått søsken....» Det som oppleves positivt oppleves samtidig negativt. Dette er et av flere eksempler på ambivalente tanker og doble følelser som går igjen i fortellingene og kan forstås som om å være mellom. Å velge den ene betyr å velge den andre bort. Glede over å være med den ene innebærer savn av den andre. Denne studien viser at ungdommer som opplever at foreldrene legger til rette på beste måte også opplever å være mellom. Dette

kan forstås som Amato¹⁷ sier, at den gode skilsmissemen ikke nødvendigvis betyr at barn opplever å ha det bra i skilsmissefamilier.

«...Jeg vet ikke om jeg ville hatt foreldrene mine sammen, ...men allikevel ville jeg hatt de sammen. Jeg ville ha en helhet...». Dette kan forstås som at opplevelsen av å tilhøre en familie er konteksten som gjør meningen med livet tydelig og konkret og at fellesskap og relasjoner med andre er en måte å forstå livet på¹⁰. Studien påpeker at det er vanskelig å velge samværsordning. Det handler om å måtte velge mellom foreldrene. Å velge 50-50 handler om å dempe savn. En måte å forstå dette på, er det som Marschall²³ beskriver som tilpasningsstrategier barn finner for å takle savn og sorg etter forelderen de ikke er hos.

På spørsmål om hva skilsmissebarn trenger, sa en med et ord: «Kjærlighet!» Det ungdommene setter ord på kan forstås som behovet for opplevelse av kjærlighet. Toleranse, interesse og omsorg er hverdagslige uttrykk for kjærlighet⁹. Opplevelse av ansvar for foreldrene og ansvar for at familiene skal fungere, kan derfor tolkes som uttrykk for kjærlighet og omsorg til foreldrene. I følge Arman og Rehnsfeldt⁹ brukes ikke begrepet kjærlighet i hverdagspråket, men min opplevelse er at ungdommene er opptatt av kjærlighet og setter ord på det i intervjuene. Ungdommene sier, som Ahrons¹⁵, at nye ekteskap er en utfordring. Barn kan oppleve mindre oppmerksomhet når foreldrene får nye kjærester og nye søsken, og pga. konflikter mellom foreldrene, sier de. «De [barna]kan føle de får mindre oppmerksomhet fra begge to, fordi de bruker mer tid på hat enn på kjærligheten». En måte å forstå dette på, er at å være mellom innebærer å ikke oppleve kjærligheten de søker.

Det andre temaet handler om gruppetilbudets betydning. Ungdommene opplevde at gruppetilbudet ga ny forståelse som ga økt opplevelse av mening og sammenheng, som

i tråd med Dahlberg²⁵ er viktig for helse: «Det var jo mye som gikk opp for meg da. Jeg følte det ble lettere for meg etterpå....» Tilsvarende er funnet hos Egge¹².

Fortellingene til ungdommene formidler også noe om en annen måte å forstå verdien av gruppetilbudet på. Å være til for hverandre er essensen i ungdommenes tanker om gruppetilbudets betydning. Det handler om betydningen av å bli møtt når du har det vanskelig, betydningen av at noen åpner øynene og er villige til å se og betydningen av å bli tatt på alvor. Dette handler om grunnvilkår i livet og er mulig å forstå ut fra at vi alle er avhengige av hverandre – interdependensperspektivet⁶.

Ungdommene vektlegger at skilsmissebarn har behov for å snakke med noen som lytter og forstår når de er klar for det. Dette kan forstås som Løgstrup⁶ og Martinsen⁷ legger vekt på, at vi mennesker lever i en felles verden og er delaktige i hverandres liv. Egge¹² påpeker at fellesskapet med andre skilsmissebarn gir en helsefremmende effekt.

Ungdommene legger også vekt på å oppleve trygghet i fellesskapet, å kunne dele tanker og følelser med hverandre. «Jeg følte meg litt fri når jeg fikk snakke om det. Det er egentlig ikke så mange jeg kan snakke om det med.» Dette handler om tillitt og kan forstås i lys av Løgstrup⁶ om at det hører vårt menneskeliv til at vi normalt møtes med naturlig tillitt til hverandre.

Ungdommene beskriver seg selv som undrende over fortiden og om hvorfor livet er som det er. Dette handler om eksistensielle spørsmål, som flere sier det ikke er vanlig å snakke om med venner og foreldre. Dette kan forstås som Martinsen⁷ sier, at det i vårt travle samfunn ikke er gitt at undring og tenkning får rom. Gruppetilbudet kan være et slikt rom for samtale og undring.

En annen måte å forstå gruppetilbudets betydning er i lys av livsforståelsesetikken.

Hvordan ungdommene forstår livene sine beskriver de ut fra familielivene og

opplevelsen å være mellom. Når andre mennesker er viktige i ens liv vil livsforståelsen bidra til å ta vare på den andres liv⁶. Ungdommene sier det handler om å være til for hverandre. Ungdommene har tanker om og viser forståelse for at foreldrene har ulik evne til å forstå og ta barnets utfordringer på alvor og forklarer dette med foreldrenes erfaringer i livet. Disse tankene viser ungdommenes dybde og modenhet, men også behovet de har for å forstå livene sine. Gruppetilbudet kan gi fellesskap og opplevelse av felles mening og ny livsforståelse⁹. Ungdommenes opplevelse av gruppetilbudet forteller om betydningen av å bli møtt. En måte å forstå dette på er tankene de deler om savn av kjærighet, å ikke bli sett.

Det som kommer frem av gruppesamtalene kan overføres til omsorgspersonene. I følge Løgstrup⁶ ligger det i et hvert møte mellom mennesker en etisk uttalt fordring. Når et menneske i tillitt gir mer eller mindre av sitt liv i andres hender, følger fordringen om å ta vare på det livet. Å ikke se skilsmissebarn som lider kan kanskje handle om vegring for å komme for nær. Det kan handle om å ta dette ansvaret i kraft av å være menneske i møte med et annet menneske. Ungdommene setter ord på behovet for å bli møtt og oppleve verdighet ved at deres opplevelser og erfaringer blir tatt på alvor: «Det er mange som kan se, om de bare åpner øynene sine».

Metodiske vurderinger

Hensikten med fenomenologisk-hermeneutisk metode er å avdekke essensiell mening i verden, men det vi finner vi i tolkningen av teksten er ikke den eneste meningen²⁴.

Målet er økt forståelse av et fenomen gjennom tolkning av meningen som fremkommer av fenomenet. Spørsmålene om validitet og reliabilitet er annerledes enn ved kvantitativ forskning. I kvalitativ forskning er spørsmålet i hvilken grad forskeren er konsekvent og

oppmerksom gjennom hele forskningsprosessen. Intervjusituasjonen og tolkningen av resultatene kan bli påvirket av forskerens forforståelse. I hvilken grad det er mulig å sette egen forforståelse til side kan diskuteres. Bevissthet i forhold til disse utfordringene var tilstede under intervjuene og i analysen, når subtema og tema ble formulert. Intervjuer har møtt informantene tidligere. Selv om dette i utgangspunktet var tenkt som positivt, er det en mulighet for at det har påvirket resultatene.

Konklusjon

Studien viser at PIS-skilsmissegrupper kan bidra til ny livsforståelse og oppleves av ungdommene som et viktig tilbud. Å være barn i skilsmisefamilier kan forstås som *å være mellom* og innebærer å ha ambivalente tanker og doble følelser, å bli dratt mellom foreldrene og å ha behov for kjærlighet. *Å være til for hverandre* er essensen i ungdommenes fortellinger om gruppetilbudets betydning og handler om å oppleve trygghet, å bli møtt og å oppleve ny forståelse. De omsorgsvitenskaplige begrepene lidelse, kjærlighet og interdependens har bidratt til ny og dypere forståelse for ungdommenes levde erfaring.

Referanser

1. Ljøen H., Skilsmisseuken «Skilt» på NRK Super. <http://www.nrk.no>, 10.03.2015. Hentet 25.03.2015.
2. Bakken, H., Ungdom takler skilsmisse helt greit. Aftenposten. <http://www.aftenposten.no> , 10.09.2014. Hentet 17.03.2015.
3. Terjesen M., Skilsmisser årsak til skolefravall. NRK Rogaland. <http://www.nrk.no>, 27.06.2014. Hentet 27.06.2014.
4. Nordland E., Barnas stemme blir borte i stormen. Dagsavisen. <http://www.Dagsavisen.no> 13.12.2014. Hentet 28.01.2015.
5. Voksne for barn, Informasjon om PIS-skilsmissegrupper. <http://www.vfb.no> . Hentet 24.04.2015.
6. Løgstrup K.E. Den etiske fordring. 4.utgave, Århus. Forlaget Klim, 2010.
7. Martinsen K. Løgstrup og sykepleien, Akribe AS, 2012.
8. Arman M. og Rehnsfeldt A. DEF-Det existentielle Førbandet: Eksistensielt omhendertagande efter katastrof. Stockholm: Liber, 2012.
9. Arman M. og Rehnsfeldt A. Vårdande som lindrar lidande: Etik i vårdandet. Stockholm:Liber AB, 2006.
10. Rehnsfeldt og Arman, Significance of close relationships after the tsunami disaster in connection with existential health: A qualitative interpretive study. Scandinavian Journal of Caring Sciences. 2012; 20(3), 537-45. Tilgjengelig fra LM.
11. Størkesen I. Parental divorce: Psychological distress and Adjustment in Adolescent and Adults Offspring”, Submitted for the Dr.psychol.degree 2005. Department of Psychology, Faculty of Social Sciences, University of Oslo, 2006.

12. Egge H. «Du er ikke alene». Samtalegrupper som helsefremmende tiltak for skilsmissebarn. En grounded theory studie, Master of public Health, Nordic School of Public Health, NHV, 2012.
13. Thuen F, I Dyregrov A., Barn og skilsmisser - en gjennomgang av forskning på feltet, I Et liv for barn. Utfordringer, omsorg og hjelpetiltak. Fagbokforlaget, 2001.
14. Zeratsion H., Dalsklev M., Bjertness E., Lien L., Haavet O., Halvorsen J et.al, Parental divorce in late adolescence does not seem to increase mental health problems: a population study from Norway. [BMC Public Health](#). 2013, ISSN 1471-2458. 13 . DOI: [10.1186/1471-2458-13-413](https://doi.org/10.1186/1471-2458-13-413)
15. Ahrons, C.R., Family ties after divorce: Long-term implications for children. Family Process, 2006; Vol. 46, No.1. FPI.Inc.
16. Amato, P.R Children of divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991) Meta-Analysis. Journal of Family Psychology, 2001; 15(3), 355-370
17. Amato P.R m.fl. Reconsidering the «Good divorce», Department of Sociology, Pennsylvania State University, Published in final edited form as: Fam. Relat. 2011 Dec; 60(5): 511-524.
18. Booth A, Amato PR. Parental predivorce relations and offspring postdivorce well-being. Journal of Marriage and Family. 2001;63:197-212.
19. Jekielek SM. Parental conflict, marital disruption and childrens emotional well-being. Social Forces. 1998;8:39-66.
20. Strohnschein L. Parental divorce and child mental health trajectories. Journal of Marriage and Family. 2005;67:1286-1300.
21. Butler I, Scanlan L, Robinson M., Divorcing Children. Childrens experience of their parents divorce. Jessica Kingsley Publishers, London and Philadelphia,

- 2003.
22. Emery E.R, *The truth about Children and Divorce. Dealing with the emotions so you and your children can thrive.* PhD. Based on 25 years of groundbreaking research. Published by Penguin Group (USA), Inc.375 Hudson Street, New York, U.S.A, 2006.
 23. Marscall A.,*The Time-shared Child. Exploring children`s perspectives on everyday life with two households.* Faculty of social sciences, University of Copenhagen. Submitted: April 2014. ISBN 978-87-7611-785-6, 2014.
 24. Lindseth og Nordberg, *A phenomenological hermeneutical method for researching lived experience.* Scandinavian journal of Caring Science, 2004; 18: 145-153.
 25. Dahlberg K & Segersten K., *Helsa och vårdande: I teori og praxis.* Stockholm: Natur & Kultur, 2010.

Tabell 1: Resultat av tematisk analyse, identifisering av subtema og temaene *å være mellom* og *å være til for hverandre*.

Subtema	Tema
<p>Å bli dratt mellom</p> <p>Å savne</p> <p>Å ha tanker om egen skyld</p> <p>Å ha behov for kjærighet</p>	<p>Å være mellom</p>
<p>Å oppleve trygghet</p> <p>Å bli møtt</p> <p>Å være til for hverandre</p> <p>Å oppleve ny forståelse</p>	<p>Å være til for hverandre</p>

Tabell 2: Eksempel på kondensasjon-abstraksjonsprosess for temaet *å være mellom*.

Meningsenhet	Kondensert meningsenhet	Subtema
<p>«Det var vel kanskje litt mye tanker i starten,...blir feil mot pappa at jeg skal bo hos mamma og bare være hos han i helgene. Hvordan føler han seg med det? Får han vondt med at jeg er der lite? Eller skal jeg flytte til han, men da får mamma vondt? ...Du blir dratt i hver ende av armen, ...og snart måtte en av de slippe... Det var en veldig sånn...ekkel følelse...på vegne av de....»</p>	<p>Å oppleve å bli dratt i hver ende av armen.</p>	<p>Å bli dratt i mellom</p>
<p>«...jeg synes egentlig det er greiest med en uke hos hver. [Det er mange ungdommer som ønsker å</p>	<p>Å oppleve at det er best å ha en uke hos hver. Å bo et sted mest, ville gjøre savnet for stort.</p>	<p>Å savne</p>

<p>bo et sted mest?] Nei, ikke jeg. For da savner jeg de altfor mye.»</p>		
<p>«Det... er vanskelig av og til...har ligget mye og tenkt på det å akseptere det. Var det jeg som kom til verden,..så stupte det, ...? »</p>	<p>Vanskelig å akseptere det, og vanskelig med tanker om egen skyld.</p>	<p>Å ha tanker om egen skyld</p>
<p>«De kan føle de får mindre oppmerksomhet fra begge to, fordi de bruker mer tid på hat enn på kjærligheten.»</p>	<p>Foreldrenes konflikt overskygger barnas behov for kjærlighet.</p>	<p>Å ha behov for kjærlighet</p>

Vedlegg 2. Svar på framleggingsvurdering, REK.

Fra: post@helseforskning.etikkom.no

Til: ...

Sendt: 12. mars 2014 13:45:09

Emne: Ikke fremleggingspliktig

Vår ref. nr.: 2014/507

Prosjekttittel: "Hva innebærer det å være barn i en skilsmissefamilie? "

Prosjektleder: Grethe lofthus

Kjære Grethe lofthus,

Jeg viser til framleggingsvurdering mottatt 6.3.2014.

REK sin forståelse av prosjektet

Barneskoler i Karmøy kommune har et tilbud om PIS-skilsmissegrupper. PIS står for plan for implementering av skilsmissegrupper. Prosjektet går ut på å intervju barn som har deltatt i slike grupper der barna får uttale seg om hvilken betydning gruppetilbudet har hatt for barnet.

Helseforskningsloven gjelder for medisinsk og helsefaglig forskning på mennesker, humant biologisk materiale eller helseopplysninger. Medisinsk og helsefaglig forskning defineres som virksomhet som utføres med vitenskapelig metodikk for å skaffe til veie ny kunnskap om helse og sykdom.

Slik jeg leser prosjektbeskrivelsen er ikke formålet med dette prosjektet ny kunnskap om *helse og sykdom*, men en evaluering av skilsmissegruppene som er en del av det kommunale tilbudet. Du trenger dermed ikke søke REK.

Jeg gjør oppmerksom på at konklusjonen er å anse som veiledende jfr. forvaltningsloven § 11. Dersom du likevel ønsker å søke REK vil søknaden bli behandlet i komitémøte, og det vil bli fattet et enkeltvedtak etter forvaltningsloven.

Vær også oppmerksom på at siden du skal samle inn personopplysninger, så må prosjektet klareres med Datatilsynet/Personvernombudet for forskning.

Med vennlig hilsen

Øyvind Straume

sekretariatsleder

post@helseforskning.etikkom.no

T: 55978496

**Regional komité for medisinsk og helsefaglig
forskningsetikk REK vest-Norge (REK vest)
<http://helseforskning.etikkom.no>**

Vedlegg 3a. Informasjonsbrev, med forespørsel om samtykke, foreldre.

Grethe Aa. Lofthus

...

Til foreldre med barn som har deltatt i PIS-skilsmissegruppe på skolen.

Dato:

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet: PIS-skilsmissegrupper i skolen - en oppfølgingsstudie.

Med dette brevet ber vi om ditt samtykke til å la ditt barn få tilbud om å delta i en forskningsstudie, en oppfølgingsstudie om hvilken betydning tilbudet om PIS-skilsmissegruppe på skolen har for barn og ungdom. Oppfølgingsstudien er et ledd i en masteroppgave ved Høgskolen Stord/Haugesund – Klinisk helse og omsorgsvitenskap.

Vi søker informasjon fra barn og ungdom som tidligere har deltatt i PIS-skilsmissegruppe på skolen, for å få større innsikt og forståelse for hva det innebærer for barn og ungdom å delta i PIS-skilsmissegruppe, og hvilken betydning dette tilbudet har hatt for den enkelte i tiden etterpå. Målet med oppfølgingsstudien er å få en dypere forståelse for barn og ungdoms erfaringer knyttet til deltakelse i PIS-skilsmissegruppe, og hva barn og ungdom tenker om dette tilbudets betydning i ettertid.

Deltakelse innebærer at ditt barn deltar i en samtale/intervju med meg som masterstudent/helsesøster. Som helsesøster har undertegnede ledet PIS-skilsmissegrupper sammen med spesialpedagog på barneskoler og ungdomsskole. Undertegnede har nå rollen som student/forsker. Intervjuene vil foregå på helsestasjon, eller på helsesøsters kontor på ungdomsskolen. Spørsmålene vil omhandle barnet/ungdommens opplevelser og erfaringer knyttet til deltakelse i PIS-skilsmissegruppen, og hvilken betydning tilbudet har hatt i ettertid. Foreldre har på forhånd rett til å se intervjuguiden som skal benyttes i intervjuet. Det settes av en time til intervjuet, og det gjøres lydopptak av samtalen. Barnet kan når som helst avbryte

intervjuet.

Du har mulighet til å trekke ditt samtykke til å la ditt barn delta i prosjektet når som helst uten å oppgi noen grunn til dette. Det kan framkomme opplysninger om foreldrene under intervjuet med barnet. Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Datamaterialet vil bli behandlet og lagret på sikker og forskriftmessig måte. Når alle resultater foreligger og analysen er ferdig, vil lydopptak bli slettet. Du og ditt barn vil bli sikret full anonymitet, og vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjonen. Det er kun masterstudent og veileder som har tilgang til dataene.

Du spørres samtidig om samtykke til at ditt barn kan delta i et eventuelt oppfølgingsintervju, dersom det skulle vise seg nødvendig ved gjennomgang og analyse av informasjonen.

Deltakelse er frivillig, og skal ikke være forbundet med ulemper. Gjennom å la ditt barn delta, bidrar du til mer kunnskap om hvilken betydning tilbudet PIS-skilsmissegrupper har for barn og ungdom. Økt kunnskap med fokus på barn og ungdoms erfaringer, er i tråd med «Helse på barns premisser» (Barneombudet, 2014), og en forutsetning for å kunne gi barn og ungdom et godt helsetilbud. Barna vil bli oppfordret til å kontakte helsesøster eller sosiallærer om de i ettertid har behov for mer hjelp eller oppfølging knyttet til de temaene som tas opp i intervjuet.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskaplig datatjeneste AS. Arbeidsgiver har gitt tillatelse til å hente kontaktinformasjon i journal. Vedlagt følger svarskjema/samtykkeerklæring, samt adressert og frankert konvolutt. For nærmere informasjon og eventuelle spørsmål, vennligst ta kontakt med Grethe Aa. Lofthus.

Vennlig hilsen

Grethe Aa. Lofthus
Masterstudent ved
Høgskolen Stord/Haugesund

Aina Skorpen
Veileder/førstemanuensis
Høgskolen Stord/Haugesund
Aina.Skorpen@hsh.no
Tlf: 53 49 14 70

Samtykke til deltakelse i masterstudie : *PIS-skilsmissegrupper i skolen - en oppfølgingsstudie.*

Jeg har mottatt informasjon og er villig til å la mitt barn delta i oppfølgingsstudien:

.....(Underskrift)

.....

Navn på deltaker/foreldres navn (Bruk blokkbokstaver)

.....Navn på barnet (Bruk blokkbokstaver)

Jeg samtykker til deltakelse i studien:

Telefon jeg kan nås på:.....

epost:.....

.....

Dato

Underskrift

Svarskjema sendes til Grethe Aa. Lofthus

Du vil bli kontaktet på telefon, i forkant av kontakt med barnet, for nærmere avtale om intervju. På forhånd takk!

Vennlig hilsen

Grethe Aa. Lofthus

Masterstudent ved

Høgskolen Stord/Haugesund

Aina Skorpen

Veileder/førstemanuensis

Høgskolen Stord/Haugesund

Aina.Skorpen@hsh.no

Tlf: 53 49 14 70

Vedlegg 3b. Informasjonsbrev, med forespørsel om samtykke, informant.

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt.

Med dette brevet inviterer jeg deg til å delta i et forskningsprosjekt om hvilken betydning PIS-skilsmissegrupper i skolen har for barn og ungdom. Jeg har som helsesøster ledet skilsmissegrupper på barneskoler og ungdomsskole, men skriver nå en masteroppgave ved Høgskolen Stord/Haugesund – Klinisk helse og omsorgsvitenskap.

Jeg vil nå invitere deg til en samtale/intervju på helsestasjonen eller på helsesøsters kontor på ungdomsskolen. Det settes av en time til intervjuet, og det gjøres lydopptak av samtalen. Det kan hende at jeg kontakter deg igjen etter intervjuet hvis jeg har flere spørsmål.

Det er frivillig å være med, og det er helt i orden om du ikke ønsker å delta. Du kan når som helst avbryte samtalen. Du kan også trekke deg i ettertid. Lydopptakene vil kun student og veileder ha tilgang til. Ingen kan kjenne deg igjen i den ferdige oppgaven. Når oppgaven er ferdig 31.05.2015, slettes lydopptak og andre opplysninger som kan knyttes til deg. Vedlagt følger svarskjema og svarkonvolutt. For mer informasjon og ved spørsmål, kan du kontakte meg, Grethe Aa Lofthus. Hvis du trenger noen å snakke med etter intervjuet, kan du ta kontakt med din helsesøster.

Vennlig hilsen

Grethe Aa. Lofthus
Masterstudent ved
Høgskolen Stord/Haugesund

Aina Skorpen
Veileder/førstemanuensis
Høgskolen Stord/Haugesund
Aina.Skorpen@hsh.no
Tlf: 53 49 14 70

Samtykke til deltakelse i masterstudie : *PIS-skilsmissegrupper i skolen - en oppfølgingsstudie.*

Jeg har mottatt informasjon og samtykker til å delta i oppfølgingsstudien:

.....(Underskrift)

.....

Navn på deltaker (Bruk blokkbokstaver)

.....

.....

Navn på foreldre (Bruk blokkbokstaver)

Telefon jeg kan nås

på:.....epost:.....

.....

.....
Dato

.....
Underskrift

Svarskjema sendes til

...

Du vil bli kontaktet per telefon, for nærmere avtale om intervju. På forhånd takk!

Vennlig hilsen

Grethe Aa. Lofthus

Masterstudent Høgkolen Stord/Haugesund

...

Aina Skorpen

Veileder/førstemanuensis

Høgskolen Stord/Haugesund

Aina.Skorpen@hsh.no

Tlf: 53 49 14 70

Vedlegg 4. Intervjuguide.

Intervjuguide.

Jeg velger et semistrukturert intervju hvor spørsmålene under er ment som en huskeliste, i en samtale hvor informanten oppfordres til å fortelle fritt om egne opplevelser og erfaringer fra deltakelse i PIS-skilsmissegruppen og hvilken betydning dette gruppetilbudet har hatt i ettertid. Ved å gjennomføre et prøveintervju, vil jeg etterpå kunne justere spørsmålene etter behov.

Å sette fokus på den enkeltes opplevelse av deltakelse i PIS-skilsmissegruppe og eget liv, kan være vanskelig for den enkelte. Som intervjuer må jeg kommunisere på en respektfull, tillitsfull og hensynsfull måte. Det er viktig å være varsom og vise forståelse i intervjuet av informanten. Selv om informantenes foreldre har gitt skriftlig samtykke til å la barnet delta i oppfølgingsstudien, skal informanten vite at han/hun kan trekke seg når som helst og uten å måtte oppgi noen grunn for dette og at det ikke skal virke negativt inn på deres videre oppfølging fra skolehelsetjenesten. Det er også viktig å avklare forventninger og tydeliggjøre rollen som forsker.

Bakgrunn spørsmål:

Barnets alder,

Barnets kjønn

Type samværsordning (2 hjem/50-50/fast hjem med besøk hos den andre)

Klassetrinn/alder når deltakelse i PIS-gruppen.

Hovedspørsmål:

1. Hvordan opplevde du det å delta i PIS-skilsmissegruppe på skolen?
2. Hvilken betydning har dette tilbudet hatt for deg, i ettertid?

Ved å sette fokus på stikkordene PIS-gruppe, Hverdagen og Helse, håper jeg å åpne for tanker og refleksjoner som vil gi meg svar på spørsmålene over.

PIS-gruppen

-Kan du fortelle meg hva du husker fra PIS-gruppen?

(Hvilke tema som ble tatt opp? Varighet/Antall møter? Gruppeledere?

Evt. Kort oppsummering av temaene som tas opp i de 6 gruppemøtene(6 uker):

Pappa/mamma flytter ut. Årsaker til skilsmisse, Samværsordninger, Betydningen av å ha en god venn, Høytider og ferier, Når en av foreldrene får ny kjæreste, Nye søsken.)

-Vil du fortelle meg hvordan det var å delta i denne gruppen, hvordan du opplevde det?

-Opplevde du at tema som ble tatt opp var aktuelle for deg?

-Var det spesielle tema du opplevde nyttig at det ble satt fokus på? (Årsaker til skilsmisse, Samværsordninger, Betydningen av å ha en god venn, Høytider og ferier, Når en av foreldrene får ny kjæreste, Nye søsken.)

-Husker du hvem som ville at du skulle bli med? Deg selv, eller foreldrene?

-Hva tenker du nå om hvordan det var å møte andre barn som hadde opplevd skilsmisse og dele tanker om skilsmisse med?

-Var det trygt å kunne dele tanker og følelser i gruppen?

-Hvordan tenker du «taushetsplikten» i gruppen fungerte? (Opplevde du at det som ble fortalt i gruppen ble der?)

-Hva med vanskelige følelser som sinne, frustrasjon, eller tristhet? - tenker du det er rom for den enkeltes opplevelser, og å vise sine følelser i PIS-skilsmissegruppen?

Fortell...

-Husker du at tema som ble tatt opp i gruppen ble snakket om hjemme etterpå? Hvordan opplevdes det?

-Er det noe du i ettertid tenker kunne vært gjort annerledes i PIS-gruppen?

-Tenker du at det ville være det samme å snakke om disse temaene med helsesøster på skolen individuelt/alene, istedet for i gruppe? Hva ville vært annerledes? (Betydning av felleskapet?) Vanskeligere/lettere?

Hverdagen.

-Hvordan har du det nå?

-Hva tenker du at skilsmissen har betydd for ditt liv?

-Hvor mange år var du da foreldrene dine ble skilt? (Opplevelse av flere skilsmisser?)

-Hvordan var livet ditt før skilsmissen?

-Hvordan er livet ditt etter skilsmissen? Forskjeller? Positive endringer? Negative endringer?

-Etter å ha deltatt i PIS-skilsmissegruppe, kan du komme på noen opplevelser du har hatt i ettertid, der du har fått nytte av å delta i PIS-gruppen? Fortell....

-Å snakke om hvordan du har det, om tanker og følelser – hvilken betydning har deltakelse i denne gruppen gjort?/Hva har gruppetilbudet betydd i forhold til å kunne uttrykke følelser?

Helse.

-Barneombudetets rapport «Helse på barns premisser» setter fokus på at barn og ungdom må bli hørt om hvilket helsetilbud de tenker er viktig for dem. Tenker du at PIS-skilsmissegruppe er et viktig tilbud for barn og ungdom?

-Tenker du at å delta i PIS-skilsmissegruppe kan ha betydning for barn og ungdoms helse ? På hvilken måte?

-Hva tenker du ligger i ordet helse? Fortell...

-Hvilke utfordringer tenker du at barn og ungdom som opplever skilsmisse møter?

-Hvilken betydning tenker du det har å snakke om de temaene som tas opp i PIS-gruppen? -Er det tema som ikke tas opp, men som er viktige og kanskje burde tas opp?

-Hvilke følelser tenker du barn som opplever skilsmisse synes er vanskelige?

-Hva tenker du barn og unge legger vekt på, når de velger hvem de vil dele vanskelige tanker og følelser med? Hva er viktig?

-Hva tenker du at barn som opplever skilsmisse trenger? Hva er viktig?

-Hvem tenker du kan hjelpe? Og på hvilken måte?

-Hva tenker du helsesøster på skolen kan gjøre? Hva tenker du at helsesøster bør legge vekt på når hun møter barn og ungdom som har opplevd skilsmisse? Hva tenker du er viktig?

Avslutning:

-Hvilken betydning tenker du nå, at det har hatt for deg å delta i PIS-skilsmissegruppe på skolen?

-Har du noe du ønsker å få frem som vi ikke har vært inne på til nå?

-Hvordan har du det nå, etter denne samtalen?

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Vedlegg 5. Tilbakemelding fra NSD

Aina Skorpen

Avdeling for helsefag Høgskolen Stord/Haugesund

Klingenbergvegen 8

5414 STORD

Vår dato: 12.06.2014

Vår ref: 38911 / 3 / JSL

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 29.05.2014. Meldingen gjelder prosjektet:

<i>38911</i>	<i>Hva innebærer det å være barn i en skilsmissefamilie</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Høgskolen Stord/Haugesund, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Aina Skorpen</i>
<i>Student</i>	<i>Grethe Aarreberg Lofthus</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.05.2015, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Juni Skjold Lexau

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no

TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no

TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@sv.uit.no

Kontaktperson: Juni Skjold Lexau tlf: 55 58 36 01

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Grethe Aarreberg Lofthus

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 38911

Utvalget informeres skriftlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Det innhentes samtykke fra begge foreldre og fra barnet selv. Reviderte informasjonsskriv til elevene og foreldrene er godt utformet, slik disse forelå i e-post mottatt 05.06.2014 og e-post sendt 06.06.2014.

Det tas høyde for at det behandles sensitive personopplysninger om helseforhold.

Personvernombudet legger til grunn at forsker etterfølger Høgskolen Stord/Haugesund sine interne rutiner for datasikkerhet. Dersom personopplysninger skal lagres på privat pc/mobile enheter, bør opplysningene krypteres tilstrekkelig.

Forventet prosjektslutt er 31.05.2015. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å:

- slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)
- slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger somf.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn)
- slette lydopptak

Vedlegg 6. Tabell 2a: Strukturanalyse for temaet Å være mellom.

Meningsenhet	Kondensert meningsenhet	Subtema
«... hvis du er lykkelig hos den ene, men så er du ikke det hos den andre,...men så tør du ikke si fra. Du vil fortsatt være hos den personen...du vil fortsatt ha noe med den å gjøre, fordi det er mammaen din.»	Vanskelig å velge den ene framfor den andre, basert på egne behov.	Å være mellom
« Det kan ødelegge personen, tror jeg, for du står der... i midten igjen...sånn som det var før...det blir nesten verre enn når de var sammen, for det blir krangel, ...om hvor du skal gjøre ditt og hvor du skal gjøre datt...De voksne oppfører seg som et barn, der de er,... akkurat som om de krangler om en liten leke.»	Å være i midten, mellom foreldre som fortsetter å krangle etter skilsmissen, kan ødelegge barnet.	Å være i midten
«Det var vel kanskje litt mye tanker i starten, ...blir feil mot pappa at jeg skal bo hos mamma og bare være hos han i helgene. Hvordan føler han seg med det? Får han vondt med at jeg er der lite? Eller skal jeg flytte til han, men da får mamma vondt? ...Du blir dratt i hver ende av armen,... og snart måtte en av de slippe... Det var en veldig sånn...ekkel følelse...på vegne av de på en måte.»	Å oppleve å bli dratt i hver ende av armen.	Å bli dratt i mellom
«Det var mange som var litt sånn, redde for å si meningen deres...der de satt. Når du har to forskjellige foreldre, ...så kommer det så mange forskjellige meninger ut fra begge. Den ene kan si noe om den andre, så sier den ene noe om den andre. Du ender opp med å sitte der som en nikkedukke og ja, ja, ja..! For eksempel: «Mamma jeg vil være mer hos pappa!» Det er mange som føler de ikke tør si fra, så de bare sitter der liksom.	Å oppleve at mange var redde for å si meningen sin, sette ord på egne behov.	Å være mellom barken og veden

Og det er dumt, du er et barn, du er kanskje liten, men du har likevel dine rettigheter og meninger.!		
«Jeg vet ikke om jeg ville hatt foreldrene mine sammen,...men allikevel ville jeg hatt de sammen. Jeg ville ha en helhet...men jeg vet ikke...om de hadde passet sammen. Jeg ser den selv,...de er veldig forskjellige.»	Ser at foreldrene er forskjellige, og vet ikke om de hadde passet sammen, men savner en helhet.	Å savne en helhet
«De på en måte savner sånn det var før,...at de vil ha det tilbake, om de vet innerst inne at det ikke går.»	Å savne livet slik det var, å ville ha det tilbake, selv om det ikke går.	Savn-selv om det ikke går
...når du sitter der i midten og skal velge en jul her og en jul der... det blir allikevel ikke det samme, sånn når de var sammen, fordi...hele familien splittes, det blir pappa sin side og mamma sin side, før var det kanskje begge sider som kom sammen....Så blir det litt sånn: Du føler du må velge DEN, men så føler du, du går glipp av den andre. Så du blir bare sånn «Stuck in the middle», så du vet ikke hva du skal gjøre der du sitter... Sånn som nyttårsaften, bursdager,...ja, ikke minst konfirmasjon.»	Å velge den ene medfører savn av den andre	Å savne den ene
«...jeg synes egentlig det er greiest med en uke hos hver».. [Det er mange ungdommer som ønsker å bo et sted mest...] Nei, ikke jeg. For da savner jeg de altfor mye.»	Å oppleve at det er best å ha en uke hos hver. Å bo et sted mest ville gjøre savnet for stort.	Om å redusere savn
«Jeg vet jo nå at det ikke var min feil. Kan vite mer om andre personer, hvordan de har ment du kan legge skilsmissem bak deg, at du har det bedre nå, men hvis du likevel ikke har det bedre nå, så kan du likevel...gå videre og tenke at det ikke er din feil...»	Å oppleve at samtalene i gruppen gjør det mulig å gå videre i livet, og vite at det ikke er din feil at foreldrene blir skilt.	Å ha tanker om skyld-avklaring

«For meg har det kanskje gjort det litt enklere på en måte, at jeg har sluppet visse tanker som jeg hadde før, som kanskje at det var litt min feil, eller at jeg kunne gjort ting annerledes.»	Å oppleve at det blir enklere etterpå, når tanker om egen skyld kan legges vekk.	Å ha tanker om skyldforsoning
«... jeg var veldig sånn ... hvorfor...hvorfor...det blir sånn intenst...du går bare rundt og tenker...hvorfor? Var det meg?.. Ville de ikke ha meg? ...Var det derfor det ble krangel? ...Ja, DET har jeg tenkt.»	Å oppleve det intenst med mange spørsmål om hvorfor, og om egen skyld.	Å ha tanker om skyld, egen skyld
«Det er jo , det er vanskelig av og til...har ligget mye og tenkt på det...som for eksempel å akseptere det. Var det jeg som kom til verden,..så stupte det, ...eller? Den kan være vanskelig.»	Vanskelig å akseptere det, og vanskelig med tanker om egen skyld.	Å ha tanker om egen skyld
«Kjærlighet!»	Kjærlighet er svaret på spørsmålet om hva barn som opplever skilsmisse trenger.	Om å ha behov for kjærlighet
«For det blir litt sånn, jeg tror det blir litt sånn...jeg vil ikke si noe, fordi...jeg vil bare mamma og pappa godt, og hva skjer hvis jeg sier fra, hva skjer med meg da?...Jeg vil ikke vekk fra mamma, selv om hun er...ikke helt klarer å stå på sine egne bein...»	Å ville være hos foreldrene sine, selv om omsorgsevnen ikke er god. Å oppleve ansvar for foreldrene.	Å oppleve ansvar overfor foreldrene
«De kan føle de får mindre oppmerksomhet fra begge to, fordi de bruker mer tid på hat enn på kjærligheten.»	Foreldrenes konflikt overskygger barnas behov for kjærlighet.	Å ha tanker om kjærlighet og hat
«At de ikke liker hverandre lenger»	Å tenke at årsaken til skilsmissen er at de ikke liker hverandre lenger	Å ikke like hverandre lenger.

Vedlegg 7. Tabell 2b: Strukturanalyse for temaet Å være til for hverandre.

Meningsenhet	Kondensert meningsenhet	Subtema
«Fordi det var hun (mor) som først ville at jeg skulle bli med på det, fordi hun tenkte at ...det er greit å snakke med hun og familie på en måte,...men det er litt annerledes på en måte, for det er litt sånn...det blir litt mer sånn: Neida, det er ikke din feil, ta det med ro, det er andre som har det sånn liksom. Men når du sitter der alene så blir det litt sånn: Er det egentlig flere?, eller er det bare meg som har det sånn som dette? Men når du på en måte går fra det...og går inn i et rom der det er så mange andre som har følt det samme...så blir du mye tryggere på hele situasjonen og følelsene...og du...på en måte...du finner litt ro i sjelen, på en måte. Du finner litt fred, at du ikke har gått fra vettet, liksom.»	Å oppleve å føle seg som en del av et felleskap, og ikke alene i verden som har det sånn.	Å oppleve trygghet i felles opplevelser
«Jeg husker at den taushetsplikten var kjekk å ha, for da kunne jeg si alt jeg ville, uten at noe dempet meg, for å si det sånn. Jeg visste jo at alle...hadde det likt som meg.»	Å kunne snakke fritt i et felleskap med andre som har det «likt som meg».	Å oppleve trygghet i gruppen
«Jeg er veldig glad for at det ikke var flere i gruppen. Jeg vet ikke helt om jeg hadde turt å være fri til å snakke, hvis det hadde vært flere fra samme klassetrinn, og bare det, så tror jeg kanskje det hadde vært vanskeligere.»	Å oppleve at seks barn i gruppen var nok, og at det ville vært vanskelig å snakke om det var flere fra samme klassetrinn.	Om trygghet
«Det er kanskje lettere om du ikke kjenner alle så godt. Jeg visste hvem de andre var og hadde snakket med de før, men kjente de egentlig ikke.»	Å oppleve det lettere om du ikke kjenner alle så godt.	Om trygghet, grunnlaget for å åpne seg
«Jeg synes det var greit, og det var jo flere andre jeg kjente i den gruppen, så det var	Å oppleve at det var trygt å kjenne de andre i gruppen.	Å oppleve trygghet

<p>egentlig veldig greit. Det var liksom...så på de på en annerledes måte. Fordi da visste jeg hvordan han hadde det hjemme, og han visste hvordan jeg hadde det hjemme.»</p>		
<p>«Det er liksom bare å ha noen å snakke med om...få forklart, for å få...for å fatte det , liksom.»</p>	<p>Å ha behov for noen å snakke med, å få informasjon for å kunne forstå det.</p>	<p>Å bli møtt</p>
<p>«Jeg tror de gruppene kan ha veldig stor betydning. For jeg tror at når du stenger deg inne så går det veldig mye inn på helsen din, og på en måte, for det er på en måte godt å gå inn i gruppen, både bra for helse og sjel. Du får litt mer...livsgleden tilbake, tror jeg på en måte. Du kan gå hjem med en lettet følelse på en måte.»</p>	<p>Tanker om at gruppetilbudet kan ha betydning for helse, livsglede og gi en lettet følelse.</p>	<p>Å bli møtt og hørt</p>
<p>«Fordi det er enklere når en person for eksempel , når du har det veldig vondt, så er det vanskelig å bare sette seg ned og si: DU, KAN JEG SNAKKE MED DEG FOR JEG HAR DET SÅ VONDT. Derfor er det enklere om personen tar deg vekk og bare: Jeg ser at du ikke har det så bra, har du lyst å snakke om det, eller hvis du ikke vil, må du vite at jeg er her, i hvert fall. Det er veldig gode tanker og ord å høre, liksom. At du vet at du har noen faktisk, at du ikke er alene i verden.»</p>	<p>Det er vanskelig å si fra selv. Det er viktig at noen ser og møter den som har det vondt</p>	<p>Å møte den som har det vondt</p>
<p>[Yrket har ikke så mye å si?] «Nei, men på en måte at de har forståelse for hva du sier, og skjønner hva du mener, at de ikke ender opp med å sitte å le av deg, liksom.»</p>	<p>Behov for at den du snakker med forstår, og ikke ler av deg.</p>	<p>Om å bli møtt med verdighet</p>
<p>«Ser du personen har det vondt? Vil du overnatte hos meg i kveld? Vi kan... På en måte, jeg tror det er bedre for</p>	<p>Tanker om å stille opp for den som har det vondt, om å finne på noe sammen, og lytte til hverandre</p>	<p>Om å være til for hverandre</p>

<p>personen at han ikke hele tiden går og tenker på det, at han finner på noe å gjøre med noen, gjøre et eller annet, at det kommer ut av tanken. Men likevel ha noen å åpne seg for....Jeg vet ikke om du vil ha...noen som vil hjelpe deg, eller hva, men kanskje du trenger noen som bare kan lytte til deg og høre hva du har å si? Det tror jeg kan være ganske viktig. At det er det som skal til, for at den personen skal åpne seg. For når du åpner deg så får den andre personen og lyst å åpne seg.»</p>		
<p>«At du vet at du har noen faktisk, at du ikke er alene i verden. Det kan være mammaen min, det kan være en lærer, det kan være deg, det kan være en psykolog, det kan være ganske mange personer egentlig. Det er ganske mange, om de bare åpner øynene...men hvis INGEN åpner øynene...så tror jeg helt ærlig ikke at personen kommer til å åpne seg. Så det jeg tror skal til, er at folk skal gidde å bry seg.»</p>	<p>Mennesker må bry seg om hverandre</p>	<p>Om å bry seg om hverandre</p>
<p>«Hvis de følte de trengte det selv, så kanskje de skulle , kunne snakke med noen som har gått gjennom det samme. Og kanskje meg for eksempel som har hatt sånne samtaler og sånn. Eh,...for eksempel hvis de vil være i fred...så bør de få være i fred til de vil snakke...Og hvis de vil snakke, bør dere være der for de.»</p>	<p>De som føler de trenger det selv, kan snakke med noen som har opplevd det samme, gjerne en som har hatt samtaler om det selv.</p>	<p>Å ha noen når du trenger det</p>
<p>«JA, og faktisk ha noen som kan støtte deg gjennom alt, det er ganske godt og, selv om de ikke har vært gjennom det samme, så det er godt å vite at du har noen som står bak</p>	<p>Å ha noen som støtter deg og alltid er der, uavhengig av om de har opplevd det samme selv.</p>	<p>Å ha noen andre</p>

ryggen din og som alltid er der.»		
«Må liksom forstå det, da blir det lettere. Hvis du vet hva som har skjedd og hvorfor, så er det lettere å akseptere det.»	Å oppleve behov for å forstå hva som har skjedd og hvorfor. Da blir det lettere å akseptere det.	Om å forstå
«Det kan virke som det er din feil, men det er nok noe mye dypere inne, enn deg, at foreldrene er som de er.»	Å oppleve ny forståelse, om at det ikke er egen skyld, men noe dypere mellom foreldrene.	Å oppleve ny forståelse
«Det var jo mye som gikk opp for meg da. Jeg følte det ble lettere for meg etterpå. Jeg visste litt mer om hva det gikk i. Jeg gikk jo bare i 4.klasse før det, så jeg visste jo ikke...jeg forsto ikke helt hvorfor...hvorfor de ikke ville være kjæresten, og hvorfor ting ikke funket og sånn. Jeg har jo fått vite det da.»	Å oppleve ny forståelse og at det blir lettere etterpå. Å oppleve uvisshet i forhold til fortiden, å stille spørsmål om hvorfor.	Ny forståelse
«Jeg har jo fått et nytt bilde på det liksom. Ser det på en annen måte. Jeg fattet ikke hva det gikk i, eller hvorfor det var sånn liksom, men nå har jeg fått forklaringer og...for sånn cirka hva som skjer mellom mamma og pappa.»	Å oppleve å få et nytt bilde på det, å se det på en annen måte, å forstå mer.	Ny forståelse